

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SULECHÓW NA LATA 2015 - 2018

SPIS TREŚCI

	str.
Wstęp	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	9
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	13
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	13
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	13
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	14
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	14
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	16
5.2.1 Strategia rozwoju województwa lubuskiego.....	16
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.....	17
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego.....	20
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	21
6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków.....	21
6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	58
6.3. Zabytki archeologiczne.....	59
6.3.1. Wykaz stanowisk archeologicznych.....	60
6.3.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	76
6.3.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	79
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	81

7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy</i>	81
7.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	82
7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	86
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	105
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie	122
10. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	123
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	126
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	126
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	127
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	128
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	128
11.5. Obiekty będące własnością gminy.....	128
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	129
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	130
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	131

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Sulechów na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Sulechów jest gminą miejsko-wiejską, położoną w środkowo-wschodniej części województwa lubuskiego, w północnej części powiatu zielonogórskiego. Ośrodkiem administracyjnym gminy jest położone w jej centralnej części miasto Sulechów, stanowiące również centrum życia społeczno-kulturalnego oraz największy ośrodek osadnictwa zamieszkiwany przez ok. 17.000 mieszkańców.

Powierzchnia gminy wynosi 237 km², co stanowi 15,02% powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują 49%, a tereny leśne i zadrzewione 39,1% powierzchni gminy, głównie w jej południowo-zachodniej i wschodniej części. Około 19% ogólnej powierzchni gminy zajmują obszary chronionego krajobrazu, są to: „*Rynny Obrzycko – Obrzańskie*”, „*Krośnieńska Dolina Odry*” i „*Nowosolska Dolina Odry*”. Gmina ma charakter rolniczo- przemysłowy.

Według danych GUS z 2013 r., gminę Sulechów zamieszkuje 26.609 osób, a gęstość zaludnienia wynosi 112 M/km². Sieć osadniczą tworzą 24 miejscowości, w tym 20 wsi sołeckich: Brody - Brzezcie - Buków - Cigacice - Górki Małe - Górzycowo - Głogusz - Kalsk - Karczyn - Kije - Klępsk - Krężoły – Kruszyna - Leśna Góra - Łęgowo - Mozów - Nowy Świat - Obłotne - Okunin – Pomorsko.

Gmina graniczy:

- od północy z gminami – Skąpe, Świebodzin i Szczaniec w powiecie świebodzińskim,
- od południowego zachodu – z gminą Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim,
- od południa – z gminą Zielona Góra,
- od wschodu – z gminami Babimost, Trzebiechów i Kargowa w powiecie zielonogórskim.

Układ komunikacyjny gminy tworzą cztery kategorie dróg: drogi krajowe – DK nr 32 łącząca aglomerację poznańską z zielonogórską i granicą z Niemcami oraz DK3 łącząca Jakuszyce na południu kraju ze Świnoujściem na północy, będąca częścią międzynarodowej trasy E 65 relacji Szwecja – Kreta, 5 odcinków dróg wojewódzkich, oznaczonych nr. 277, 278, 280, 281 i 304, a także licznie rozbudowana sieć dróg powiatowych, które na terenie gminy mają długość ok. 87 km i 32 odcinki dróg gminnych o łącznej długości ok. 69 km. Tereny gminne przecina również kilka odcinków obecnie nieczynnych linii kolejowych w kierunku Zbąszynka, Świebodzina, Wolsztyna i Konotopu oraz czynna linia kolejowa nr 357 relacji Sulechów – Luboń k/Poznania, pozwalająca na połączenia z innymi miastami.

Według podziału fizycznogeograficznego (prof. Jerzego Kondrackiego), Gmina Sulechów jest położona w obrębie trzech mezoregionów: Doliny Środkowej Odry, Równiny Torzymskiej i Pojezierza Łagowskiego. Jest to obszar o urozmaiconej rzeźbie związanej ze zlodowaceniem bałtyckim. Obszar gminy cechuje duże zróżnicowanie wysokościowe. Deniwelacja wynosi 92,1 m. Kulminacja wzniesień moreny czołowej występuje w rejonie wsi Przygubiel i wynosi 138,60 m. n.p.m. Najniższe położone tereny występują w rejonie wsi Brody, z rzędną wynoszącą 46,50 m. n.p.m. Przeważają tereny równiny położone na wysokości 70,0 m - 80,0 m. n.p.m. Oś hydrograficzną obszaru stanowi rzeka Odra, przepływająca wzdłuż południowej granicy gminy. Większość obszaru gminy należy do jej zlewni, natomiast wschodni fragment gminy leży w zlewni rzeki Obrzycy.

Na terenie gminy występują udokumentowane złoża surowców naturalnych: złoża ropy i gazu ziemnego „Kije” i „Mozów S”, do eksploatacji przeznaczony jest złoża ropy naftowej „Kije NE”, ponadto znajdują się złoża węgla brunatnego w rejonie wsi Kalsk, a także występują złoża piasku, torfu i gytii.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych i pochodzą z okresu poprzedzającego powstanie na tym terenie państwa polskiego. Dopiero od X w. ziemie te znalazły się pod panowaniem pierwszych Piastów. Na przestrzeni wieków była to ziemia pogranicza, często zmieniająca przynależność. Kolejno leżała w granicach: monarchii Piastów, Księstwa Głogowskiego, na początku XIV w. stanowiła lenno korony czeskiej, następnie należała kolejno do Nowej Marchii, Brandenburgii, Prus, Niemiec, a od 1945 r. w obecnych granicach Polski. Znaczny rozwój osadnictwa nastąpił na tym terenie w średniowieczu. Właśnie taką metrykę posiada

większość wsi w gminie np. Brody, Buków, Cigacice, Kalsk, Kije, Głogusz, Łęgowo, Mozów, Pomorsko. Dokumenty źródłowe dotyczące Sulechowa pochodzą z 1319 r. Miasto, założone przez książąt głogowskich na prawie magdeburskim, powstało w miejscu starszej osady, na skrzyżowaniu dwóch szlaków handlowych:

z Poznania do Chociebuża i z Pomorza na Śląsk. Miało kształt owalu i zostało obwarowane murami kamiennymi z dwiema bramami i nawodnioną fosą. W północno-wschodniej części miasta w obręb obwarowań włączony został zamek, wzniesiony z inicjatywy książąt głogowskich. Miasto, mimo kilku w kolejnych wiekach dużych pożarów i związanych z tym zniszczeń, przeżywało rozkwit w XVI w. i XVII w. dzięki rozwojowi handlu, rzemiosła i tkactwa. Właściwy rozwój gospodarczy miasta przypada na XVIII w., XIX w. i pocz. XX w., znane było wówczas jako znaczący ośrodek sukieniczy i włókienniczy oraz z uprawy winorośli. W 2 poł. XIX i na pocz. XX w. nastąpiła rozbudowa przestrzenna, zapoczątkowana budową linii kolejowej w 1872 r.

Nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w dziejach miasta nastąpił wraz z zakończeniem działań wojennych w 1945 r. i wyzwoleniu tych terenów przez wojska radzieckie. Dotychczasowi mieszkańcy zostali wysiedleni do Niemiec, a ich miejsce zajęli polscy przesiedleńcy ze wschodu. Do roku 1975 Sulechów był siedzibą powiatu sulechowskiego, obecnie stanowi siedzibę gminy Sulechów, która w latach 1975-1998 położona była w województwie zielonogórskim.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie Sulechów do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Sulechów na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3, ust. 2),

- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1),
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001, Nr 62, poz. 627 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r., poz. 199)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 ust. 2 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga

sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości będących we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych). Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2013 r., poz. 1409 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału

społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r. W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:
- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
  - wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
  - podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
  - merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
  - budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
  - promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
  - zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego

Przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXII/319/12 z dnia 19 listopada 2012 r. zaktualizowana *Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2020* określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, wśród których uwzględniono zachowanie wartości środowiska kulturowego.

Głównym celem *Strategii* jest wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem. Cel ten będzie realizowany przy pomocy czterech celów strategicznych, którym podporządkowano cele operacyjne.

W ramach celu strategicznego „Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna” określony został cel operacyjny „Rozwój potencjału turystycznego województwa”, który ma być realizowany m.in. w oparciu o zachowane dziedzictwo kulturowe.

W ramach celu strategicznego „Region efektywnie zarządzany” sformułowany został cel operacyjny „Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej”. Cel ten realizowany będzie m.in. przez następujące kierunki działań:

- Wspieranie inicjatyw na rzecz umacniania więzi regionalnych, w tym poprzez:
  - wykorzystywanie potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości w rozwoju regionalnym,
  - ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu,
  - propagowanie etosu Małej Ojczyzny oraz poczucia wspólnoty wśród mieszkańców regionu.
- Propagowanie lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego;
  - promocja wybitnych Lubuszan i ich dorobku,
  - popularyzacja historii Ziemi Lubuskiej i badań naukowych związanych z regionem.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego

Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego przyjęta została przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXII/191/12 z dnia 21 marca 2012 r.

Część I „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego. Koncepcja rozwoju regionu”, rozdz. 2 „Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych”, pkt 2.3. „Strefa kulturowa” zawiera charakterystykę zasobów zabytkowych województwa lubuskiego. W tabeli przedstawiono zestawienie ilościowe zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Zaprezentowano najcenniejsze zabytki województwa lubuskiego, charakterystyczne dla poszczególnych epok z podziałem na kategorie:

- 1) założenia urbanistyczne,
- 2) założenia ruralistyczne,
- 3) architektura sakralna; wśród najcenniejszych obiektów z terenu gminy Sulechów wymieniono gotycki kościół i dawny zbór kalwiński w Sulechowie oraz kościół zbudowany w konstrukcji szkieletowej w Klępsku,
- 4) architektura rezydencjonalna; wśród wymienionych najstarszych obiektów znalazł się zamek w Sulechowie,
- 5) architektura obronna; mury miejskie w Sulechowie oraz system umocnień bunkrowych rozmieszczonych wzdłuż koryta Odry zwany „Pozycją Środkowej Odry”,
- 6) budynki użyteczności publicznej; do najcenniejszych zaliczono ratusz i zespół budynków szkolnych „Pedagogium” w Sulechowie,
- 7) parki,
- 8) cmentarze,
- 9) architektura przemysłowa i zabytki techniki,
- 10) zabytki ruchome; wśród najcenniejszych obiektów znalazła się Brama Krośnieńska z bogatą dekoracją barokową w Sulechowie oraz wystrój i wyposażenie kościoła w Klępsku,

11) zasoby archeologiczne.

Omówiono stan zachowania poszczególnych kategorii zabytków. Podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

W części II „Plan struktury funkcjonalno-przestrzennej. Kierunki polityki przestrzennej”, rozdz. 12 „Strefa kulturowa” przedstawiono działania, mające na celu praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego:

- systematyczne aktualizowanie informacji o zabytkach regionu przez uzupełnianie portalu internetowego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- włączenie systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w procesy gospodarcze i rynkowe w drodze kompromisu między zasadami ochrony a wymogami i prawami ekonomii,
- aktywne przyciąganie inwestorów dla zagospodarowania zabytków poprzez stosowanie zachęt inwestycyjnych, skuteczną pomoc publiczną i kreowanie partnerstwa publiczno-prywatnego,
- poszerzanie ofert turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego poprzez szerokie udostępnianie zabytków (szlaki kulturowe), łączenie różnych imprez z miejscowymi obiektami zabytkowymi,
- wspieranie turystyki wiejskiej opartej m.in. o gospodarstwa agroturystyczne,
- kreowanie symbolicznego wizerunku miejscowości przez określony, charakterystyczny zabytek, czy element dziedzictwa niematerialnego,
- kontynuowanie owocnego współdziałania wojewódzkiego urzędu konserwatorskiego i władz samorządowych w organizowaniu Dni Ochrony Zabytków i Europejskich Dni Dziedzictwa,
- poszerzanie zakresu społecznej edukacji przez wspieranie lokalnych inicjatyw związanych z popularyzowaniem dziedzictwa kulturowego,
- poszerzanie edukacji dzieci i młodzieży ukierunkowanej na kształcenie patriotyzmu lokalnego w formie „małej ojczyzny” z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- promowanie i wspieranie wszelkich inicjatyw zmierzających do wykorzystania dziedzictwa kulturowego (turystyka, zagospodarowanie zabytków), a przez to aktywizacja lokalnych społeczności, tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju alternatywnych źródeł dochodu, szczególnie na wsi,
- wspieranie działań popularyzatorskich w atrakcyjny sposób – lokalne wydarzenia z przeszłości (muzea) oraz wiedzę o dawnych rzemiosłach, zajęciach, obyczajach, kuchni wiejskiej itp.,
- wspieranie muzeów w działaniach popularyzujących, poprzez wystawy i imprezy, walory dziedzictwa kulturowego, lokalną tradycję i historię.

Wśród działań, mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego województwa wymieniono:

- eliminację zaszłych deformacji krajobrazu kulturowego i zapobieganie nowym zagrożeniom,

- dbałość o stan środowiska przyrodniczego,
- aktualizację bazy informacyjnej o zabytkach,
- podjęcie działań w celu zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.

Skuteczna realizacja zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami rodzi konieczność podejmowania profesjonalnych działań marketingowych, odpowiadających wymogom współczesnego rynku. Powinny one obejmować takie zagadnienia jak: organizacja systemu informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego, oferta turystyczno-kulturowa, oferta gospodarcza w sferze zabytków.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego zaproponowano utworzenie nowych szlaków turystycznych w oparciu o zasoby kulturowe i obszary przyrodnicze.

Jako działania priorytetowe wymieniono:

- opracowanie interdyscyplinarnych, merytorycznych i finansowych długofalowych programów z uwzględnieniem aktywności społeczności lokalnej; w celu zdiagnozowania środowiska kulturowego i przyrodniczego, stanu zachowania, pełnionych funkcji i wskazania ich walorów i konfliktów, a także określenia optymalnych sposobów ochrony i możliwości adaptacji do nowych funkcji,
- wspomaganie społeczności lokalnej w tworzeniu nowych miejsc pracy np. w agroturystyce, wytwarzaniu produktów regionalnych, zajazdów z kuchnią regionalną, szczególnie w obiektach zabytkowych,
- tworzenie zespołów gospodarczych związanych z obsługą turystyczną,
- współpraca międzyregionalna wynikająca z historycznych uwarunkowań,
- wypracowanie metod zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych znajdujących się na szlakach turystycznych z możliwością ich adaptacji na cele turystyczne, takie jak: małe muzea, hotele, restauracje itp.,
- aktywny udział w integralnych programach mających na celu kształtowanie regionalnej przestrzeni z przestrzenią europejską związaną z tworzeniem wspólnych szlaków turystycznych i krajoznawczych,
- ścisła współpraca samorządów każdego szczebla, a szczególnie gmin zainteresowanych tworzeniem tras łączących regiony.

Na trasach wymienionych szlaków, z terenu gminy Sulechów, znalazły się: ratusz, mury miejskie, zamek, kościół gotycki i d. zbór kalwiński w Sulechowie oraz schrony wzdłuż lewego brzegu Odry.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2013-2016 przyjęty został przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXXVI/399/13 z dnia 15 kwietnia 2013 r.

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów

regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków

BRODY

UKŁAD RURALISTYCZNY, XIII w.

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP, ul. Jagielnicka, 1 ćw. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Cmentarna, pocz. XX w.

ul. Cmentarna

DOM NR 191, k. XIX w.

DOM NR 192, k. XIX w.

ul. Czerwieńska

DOM NR 29, k. XIX w.

DOM NR 37, k. XIX w.

DOM NR 40, k. XIX w.

DOM NR 43, k. XIX w.

ul. Gminna

DOM NR 98, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 103, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 104, k. XIX w.

ul. III Dywizji

ALEJA, XIX/XX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 10, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 13, k. XIX w.

DOM NR 15, k. XIX w.

DOM NR 17, XIX/XX w.

DOM NR 18, 1902 r.

DOM NR 20, k. XIX w.

MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU

DOM NR 23, k. XIX w.

DOM NR 25, k. XIX w.

DOM NR 30, k. XIX w.

ul. Jagielnicka

DOM NR 93, k. XIX w.

DOM NR 95, ob. szkoła, k. XIX w.

DOM NR 136, k. XIX w.

DOM NR 137, k. XIX w.

DOM NR 140, k. XIX w.

DOM NR 141, k. XIX w.

ul. Kwiatowa

DOM NR 120, k. XIX w.

DOM NR 126, k. XIX w.

DOM NR 131, k. XIX w.

DOM NR 134, k. XIX w.

DOM NR 135, 4 ćw. XIX w.

ul. 1 Maja

DOM NR 87, k. XIX w.

DOM NR 88, k. XIX w.

ul. Narodowa

DOM NR 143, 1900 r.

DOM NR 150, k. XIX w.

DOM NR 154, k. XIX w.

ul. Pomorska

DOM NR 49, k. XIX w.

DOM NR 50, k. XIX w.

DOM NR 51, k. XIX w.

DOM NR 53, XIX/XX w.

DOM NR 58, k. XIX w.

DOM NR 59, k. XIX w.

DOM NR 109, XIX/XX w.

ul. Poprzeczna

DOM NR 162, k. XIX w.

ul. Wiejska

DOM NR 112, k. XIX w.

DOM NR 164, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 169, k. XIX w.

DOM NR 170, k. XIX w.

ZAGRODA NR 171:

a. dom, XIX/XX w.,

b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.

DOM NR 175, k. XIX w.

DOM NR 177, XIX/XX w.

DOM NR 181, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 183, XIX/XX w.

DOM NR 186, XIX/XX w.

ul. Wojskowa

DOM NR 68, XIX/XX w.

DOM NR 71, XIX/XX w.

ul. Wschodnia

DOM NR 72, k. XIX w.

DOM NR 74, XIX/XX w.

ul. Zenitczyków

DOM NR 116, k. XIX w.

BRZEZIE k. POMORSKA

ul. Lipowa

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 13, k. XIX w.

DOM NR 14, k. XIX w.

ul. 1 Maja

DOM NR 1, 1922 r.

ul. Zielona

DOM NR 18, 2 poł. XIX w.

BRZEZIE k. SULECHOWA

ALEJA, XIX/XX w. (ul. Słowackiego i ul. Lema)

ul. J. Brzechwy

OM NR 31, 1 poł. XX w.

ul. S. Lema

DOM NR 26, XIX/XX w.

ul. W. Orkana

DOM NR 7, 4 ćw. XIX w.

ul. T. Styki

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 21, k. XIX w.,

b. obora, k. XIX w.,

c. budynek gospodarczy, XIX/XX w.,

d. budynek gospodarczy, XIX/XX w.

ul. W. Wańkowicza

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 7, k. XIX w.

DOM NR 11, XIX/XX w.

ul. Wiejska

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 81, XIX/XX w.,

b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.,

c. obora, XIX/XX w.,

d. stodoła, XIX/XX w.

ZAGRODA NR 4:

a. dom, XIX/XX w.,

b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.

STAJNIA ZE STODOŁĄ w zagrodzie nr 24, XIX/XX w.

BUKÓW

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. JÓZEFA OBLUBIEŃCA, 1856 r. z otoczeniem

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ RODOWY, 2 poł. XIX w. (w północnej części parku)

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

ALEJA, XIX/XX w. (przy drodze Buków – Smardzewo)

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY „A”:

a. pałac, ob. szkoła, nr 53, 2 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

b. park, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

c. owczarnia, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

d. stajnia i spichlerz, XIX/XX w.,

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

e. obora, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3174 z dnia 3.08.1981 r.

f. dom nr 55, 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY „B”:

a. magazyn zbożowy, 1908 r.,

b. stajnia, 1908 r.,

c. stajnia, 1897 r.,

d. wozownia, 1908 r.,

ZESPÓŁ FOLWARCZNY „C”:

a. dom nr 5, 1 ćw. XX w.,

b. obora, 4 ćw. XIX w.,

c. obora, 4 ćw. XIX w.

REMIZA STRAŻACKA, k. XIX w.

DOM NR 6, k. XIX w.

DOM NR 7, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 13, k. XIX w.

DOM NR 17, XIX/XX w.

DOM NR 18, k. XIX w.

DOM NR 37, k. XIX w.

DOM NR 38, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 42, k. XIX w.

DOM NR 57, 1906 r.

DOM NR 62, k. XIX w.

DOM NR 65, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 68, k. XIX w.

DOM NR 74, k. XIX w.

DOM NR 78, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 79, k. XIX w.

CIGACICE

UKŁAD RURALISTYCZNY, XIII-XV w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA, pl. Szkolny:

a. kościół, 2 poł. XIX w.,

b. cmentarz przykościelny, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA EWANGELICKIEGO, ob. komunalnego, ul. Sulechowska:

a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,

b. kaplica, pocz. XX w.

MOST DROGOWY NA ODRZE, 1925 r.

ul. Kolejowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom nr 2, 1 ćw. XX w.

ul. Kręta

DOM NR 5, 1 ćw. XX w.

ul. Kwiatowa

DOM NR 2, 1 ćw. XX w.

DOM NR 4, 1 ćw. XX w.

DOM NR 6, 1 ćw. XX w.

ul. Mickiewicza

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 1, XIX/XX w.

DOM NR 7, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 14, 1911 r.

DOM NR 18, XIX/XX w.

DOM NR 20, 2 ćw. XIX w.

DOM NR 22, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 23, XIX/XX w.

DOM NR 24, 1893 r.

DOM NR 25, XIX/XX w.

DOM NR 27, XIX/XX w.

DOM NR 30, XIX/XX w.

DOM NR 31, XIX/XX w.

DOM NR 38, pocz. XX w.

ul. Ogrodowa

DOM NR 1, XIX/XX w.

DOM NR 2, XIX/XX w.

ZAGRODA NR 3:

a. dom, 1911 r.,

b. budynek gospodarczy, 1 ćw. XX w.

ul. Podgórna

DOM NR 1, XIX/XX w.

DOM NR 4, 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, 1 ćw. XX w.

DOM NR 12, XIX/XX w.

DOM NR 13, XIX/XX w.

DOM NR 16, 1 ćw. XX w.

DOM NR 19, k. XIX w.

DOM NR 21, pocz. XX w.

DOM NR 24, 1933 r.

DOM NR 32, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 36, k. XIX w.

DOM NR 50/52, k. XIX w.

DOM NR 54, 1 ćw. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 58, 1906 r.

DOM NR 60, 3 ćw. XIX w.

ul. Portowa

MAGAZYN PORTOWY, XIX/XX w.

MAGAZYN PORTOWY, pocz. XX w.

DOM NR 1, 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, pocz. XX w.

DOM NR 8 a, XIX/XX w.

DOM NR 10, 1 ćw. XX w.

DOM NR 11, 2 ćw. XIX w.

DOM NR 14, pocz. XX w.

DOM NR 16, k. XIX w.

SPICHLERZ, nr 27, pocz. XX w.

DOM NR 38/40, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 41, 1 ćw. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 43, 1 ćw. XX w.

ul. Sulechowska

DOM NR 1, XIX/XX w.

ZAGRODA NR 2:

a. dom, 2 ćw. XIX w.,

b. kuźnia, 2 ćw. XIX w.

DOM NR 5, 1 ćw. XX w.

DOM NR 7, 1929 r.

pl. Szkolny

DOM NR 6, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. biblioteka, nr 10, XIX/XX w.

DOM NR 10, ob. przedszkole, XIX/XX w.

DOM NR 10, 1 ćw. XX w.

DOM NR 11, 2 ćw. XX w.

DOM NR 12, 1917 r.

DOM NR 13, 2 ćw. XX w.

DOM NR 15, 2 ćw. XX w.

DOM NR 16, 2 ćw. XX w.

DOM NR 17, 1 ćw. XX w.

ul. Tylna

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 7, pocz. XX w.

pl. M. Roli- Żymierskiego

DOM NR 1, k. XIX w.

GŁOGUSZ

ALEJA, XIX/XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. park, XIX w.,

b. dom z gołębnikiem nr 15, ok. 1860 r.,

c. obora, nr 16, k. XIX w.,

d. stodoła, nr 16, k. XIX w.,

e. budynek inwentarsko-mieszkalny, ob. mieszkalny nr 17, k. XIX w.,

f. stodoła, nr 17, k. XIX w.,

g. gorzelnia nr 10, k. XIX w.,

h. budynek mieszkalno-gospodarczy nr 11, k. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 1, k. XIX w.

ZAGRODA NR 2:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 3:

a. dom, k. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, k. XIX w.

DOM NR 6/7, k. XIX w.

BUDYNKI GOSPODARCZE w zagrodzie nr 8, pocz. XX w.

DOM NR 24, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 26/27, pocz. XX w.

DOM NR 28/29, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 30, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 31, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 33 (dawny zajazd), 2 ćw. XIX w.

ZAGRODA NR 37:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

STODOŁA w zagrodzie Nadleśnictwa, nr 41, k. XIX w.

ZAGRODA NR 42:

a. dom, pocz. XX w.

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

GÓRKI MAŁE

DOM NR 1, 1921 r.

DOM NR 2, 1 ćw. XX w.

DOM NR 4, 1 ćw. XX w.

DOM NR 5, 1 ćw. XX w.

DOM NR 6, 1 ćw. XX w.

DOM NR 12, XIX/XX w.

GÓRZYKOWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ALEJA, XIX/XX w. (przy drodze Górzycowo - Nowy Świat)

PRZEPOMPOWNIĄ, pocz. XX w.

WIADUKT, 1 ćw. XX w. (nad drogą Głuchów – Sulechów)

DOM NR 4, 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, 4 ćw. XIX w.

WILLA NR 48, k. XIX w.

WILLA NR 51, XIX/XX w.

DOM NR 52, k. XIX w.

DOM NR 53, XIX/XX w.

OŚRODEK SZKOLNO-WYCHOWAWCZY NR 54:

a. dom, 1 ćw. XX w.

b. dom, 1 ćw. XX w.

c. dom, 1 ćw. XX w.

KALSK

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ:

a. kościół, pocz. XVI w., rozbud. 1826 r. (wieża),

Rejestr zabytków nr 206 z dnia 20.03.1961 r.

b. cmentarz przykościelny, XVI w.,

c. kaplica, pocz. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ RODOWY, 2 poł. XIX w.

ALEJA, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, ob. PWSZ, nr 67, XVII/XVIII w., przebud. 2 poł. XIX w., 1910-1920 r.,

Rejestr zabytków nr 3015 z dnia 6.04.1978 r.

b. park, 2 poł. XIX w.,

c. obora, ob. laboratorium, nr 74, XIX/XX w.,

d. obora, ob. magazyn, XIX/XX w.,

e. komin gorzelni, 2 poł. XIX w.,

f. stodoła, XIX/XX w.,

g. stodoła, 1 ćw. XX w.

DOM NR 1, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 4:

a. dom, pocz. XX w.,

b. stodoła, 1900 r.

OBORA w zagrodzie nr 5, k. XIX w.

MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU

OBORA w zagrodzie nr 6, 1890 r.

DOM NR 9, 1907 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 14, k. XIX w.

ZAGRODA NR 16:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

DOM NR 19/19a, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 22:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

OBORA W ZAGRODZIE NR 27, k. XIX w.

DOM NR 34, k. XIX w.

ZAGRODA NR 36:

a. dom, k. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, k. XIX w.

ZAGRODA NR 40:

a. zajazd, ob. dom, pocz. XX w.

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 44, 1901 r.

DOM NR 47, XIX/XX w.

OBORA w zagrodzie nr 49, pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 50, k. XIX w.

ZAGRODA NR 51:

a. dom, k. XIX w.,

b. budynek gospodarczy, k. XIX w.

OBORA w zagrodzie nr 60, 1906 r.

OBORA w zagrodzie nr 61, k. XIX w.

DOM NR 62, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 63, 4 ćw. XIX w.

KARCZYN

KAPLICZKA, 1 poł. XX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 7, pocz. XX w.,

b. obora, pocz. XX w.,

- c. stodoła, 4 ćw. XIX w.,
- d. stodoła, 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, 4 ćw. XIX w.,
- f. obora, pocz. XX w.

REMIZA STRAŻACKA, XIX/XX w.

DOM NR 4, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 6, 1932 r.

DOM NR 14, pocz. XX w.

DOM NR 16, 1889 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 18, XIX/XX w.

KIJE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA:

- a. kościół, 2 poł. XIX w.,
- b. kaplica, k. XIX w.,
- c. cmentarz, 2 poł. XIX w.

KANAŁ, pocz. XX w.

WIADUKT, pocz. XX w.

DOM NR 1, XIX/XX w.

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 7, 3 ćw. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 10, k. XIX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

BUDYNEK MIESZKALNO-INWENTARSKI NR 24, 4 ćw. XIX w.

BUDYNEK MIESZKALNO-INWENTARSKI NR 25, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 26, XIX/XX w.

DOM NR 27, k. XIX w.

DOM NR 28, k. XIX w.

BUDYNEK MIESZKALNO-INWENTARSKI NR 33, 3 ćw. XIX w.

DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom nr 35, pocz. XX w.

DOM NR 42, pocz. XX w.

DOM NR 47, pocz. XX w.

DOM NR 53, pocz. XX w.

DOM NR 55, pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 58, XIX/XX w.

MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU

DOM NR 59, k. XIX w.
DOM NR 61, 1929 r.
DOM NR 64, k. XIX w.
DOM NR 68, k. XIX w.
DOM NR 70, k. XIX w.
DOM NR 72, k. XIX w.
DOM NR 103, k. XIX w.
MŁYN NR 110, k. XIX w.
DOM NR 111, ok. 1860 r.
DOM NR 114, k. XIX w.
DOM NR 121, k. XIX w.
DOM NR 124, k. XIX w.
DOM NR 131, k. XIX w.
DOM NR 136, ok. 1860 r.
DOM NR 138, k. XIX w.
DOM NR 140, k. XIX w.
DOM NR 141, ob. przedszkole, k. XIX w.
DOM NR 141 a, ob. szkoła, biblioteka, k. XIX w.
ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY: Nr 143
a. pałac, nr 143 c, 4 ćw. XIX w.,
b. dom nr 143, k. XIX w.,
c. budynek gospodarczy, k. XIX w.,
d. budynek gospodarczy, 2 poł. XIX w.,
e. gorzelnia, ob. dom nr 143 b, k. XIX w.,
DOM NR 146, 3 ćw. XIX w.
DOM NR 149, k. XIX w.
DOM NR 151, ok. 1900 r.
DOM NR 152, k. XIX w.
DOM NR 156, k. XIX w.
DOM NR 163, k. XIX w.
DOM NR 164, pocz. XX w.
DWÓR NR 165, 2 poł. XIX w.
DOM NR 166, k. XIX w.

KLĘPSK

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. NAWIEDZENIA NMP:

Rejestr zabytków nr L-366/A z dnia 12.06.1953 r., 8.02.2010 r.

- a. kościół, 2 poł. XIV w., przebud. 1586-1614 r., 1657 r. (wieża),
- b. cmentarz przykościelny, XVI w.,
- c. ogrodzenie z bramami, XVI w., pocz. XX w.,
- d. kaplica,

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, 2 poł. XIX w.

PŁYTY PAMIĄTKOWE (upamiętniające mieszkańców wsi, którzy zginęli w czasie I wojny światowej), 1918 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządówka nr 51, 2 poł. XIX w.,
- b. obora, 4 ćw. XIX w.,
- c. stajnia, 4 ćw. XIX w.,
- d. stodoła, 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, ok. 1930 r.,
- f. spichlerz, 4 ćw. XIX w.
- g. czworak nr 60, ok. poł. XIX w.,
- h. park, XIX w.

FOLWARK POMOCNICZY:

- a. dom nr 2, ok. 1915 r.,
- b. dom nr 3, 4 ćw. XIX w.,
- c. obora, 4 ćw. XIX w.,
- d. obora, 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, 4 ćw. XIX w.,
- f. stodoła, 1 poł. XIX w.

LEŚNICZÓWKA, nr 1, 2 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 5:

- a. dom, pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 15:

- a. dom, 1910 r.,
- b. budynki gospodarcze, k. XIX w.

ZAGRODA NR 22:

- a. dom, XIX/XX w.,
- b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.

ZAGRODA NR 31:

- a. dom, 1 ćw. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, 1 ćw. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 32, 1902 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY, ob. dom nr 35, k. XIX w.

ZAJAZD, ob. dom nr 37, 4 ćw. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY, ob. dom nr 38, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 53, 2 ćw. XX w.

DOM NR 57, k. XIX w.

DOM NR 70, 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 73:

- a. dom, 1 ćw. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, 1 ćw. XX w.

KRĘŻOŁY

ALEJA, XIX/XX w. (droga z Krężołów do Bukowa)

ul. Babimojska

DOM NR 10, k. XIX w.

DOM NR 15, k. XIX w.

DOM NR 16, k. XIX w.

DOM NR 18, XIX/XX w.

DOM NR 20, XIX/XX w.

DOM NR 26, ok. 1870 r.

DOM NR 29, 1 poł. XIX w.

DOM NR 30, k. XIX w.

DOM NR 35, k. XIX w.

DOM NR 41, k. XIX w.

ul. Bukowska

DOM NR 2, k. XIX w.

ul. Dożynkowa

DOM NR 9, k. XIX w.

ul. Kargowska

ZAGRODA NR 5:

a. stajnia, XIX/XX w.,

b. obora, XIX/XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

DOM NR 10, XIX/XX w.

DOM NR 26, pocz. XX w.

ul. Krakowska

DOM NR 29, pocz. XX w.

ul. Nasienna

BUDYNEK GOSPODARCZY, 4 ćw. XIX w.

KRUSZYNA

ALEJA, XIX/XX w. (na odcinku Kruszyna – Radowice)

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, nr 55, XVIII/XIX w., *Rejestr zabytków nr 1943 z dnia 21.04.1971 r.*

b. park, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór (rządówka), nr 16, 1816 r., *Rejestr zabytków nr 1944 z dnia 21.04.1971*

b. budynek gospodarczy, k. XIX w.,

c. spichlerz, 3 ćw. XIX w.

d. oficyna, ob. budynek gospodarczy, 2 poł. XIX w.,

e. chlewnia, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 5:

DOM NR 5, 1929 r. z budynkiem gospodarczym z k. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 9, k. XIX w.

DOM NR 25, k. XIX w.

DOM NR 26, 2 poł. XIX w.

DOM NR 31, 1931 r.

DOM NR 32, 2 poł. XIX w.

DOM NR 34, 2 poł. XIX w.

DOM NR 37, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 40, poł. XIX w.

DOM NR 41, XIX/XX w.

DOM NR 48, 2 poł. XIX w.

DOM NR 52/52 a, XIX/XX w.

LASKOWO

DOM NR 1, k. XIX w.

DOM NR 3, 1911 r.

LEŚNA GÓRA

SCHRON BOJOWY NR 699, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 700, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 701, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 702, 1936 r.

SCHRON BOJOWY NR 703, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 704, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 706, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 708, 1932 r.

SCHRON BOJOWY NR 709, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 711, 1932 r.

SCHRON BOJOWY NR 712, 1935 r.

SCHRON BOJOWY NR 713, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 721, 1935 r.

SCHRON BOJOWY NR 722, 1932-1945 r.

SCHRON BOJOWY NR 726, 1932-1945 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 2, 1 ćw. XX w,

b. rządówka nr 2, pocz. XX w.,

c. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

d. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,

e. budynek gospodarczy, 1904 r.,

f. stodoła, pocz. XX w,

ZAGRODA NR 18:

a. dom, 4 ćw. XIX w.,

b. stodoła, 4 ćw. XIX w.

ŁĘGOWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA:

a. kościół, 1929-1930 r.,

b. cmentarz przykościelny, pocz. XV w.,

c. plebania nr 48, 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA EWANGELICKIEGO, ob. komunalnego:

a. cmentarz, 2 poł. XIX w.,

b. kaplica, 4 ćw. XIX w.

POMNIK upamiętniający poległych w czasie I wojny światowej, 1918 r.

ALEJA, pocz. XX w. (przy drodze Łęgowo – Sulechów)

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

b. park, 2 poł. XIX w.,

c. oficyna nr 54/55, 1 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

d. dom ogrodnika nr 62, XIX/XX w.,

e. dom nr 51, 2 poł. XIX w.,

f. stodoła i dom nr 52, 1911 r.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

g. dom nr 53, k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

h. czworak nr 49/50, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

i. obora z gołębnikiem, 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

j. obora, (nr 53), k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

k. stajnia (nr 53), k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

l. owczarnia (nr 49), k. XIX w.,

ł. lamus (nr 49), ok. 1870 r.,

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

m. spichlerz, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

n. stodoła, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 3192 z dnia 21.10.1982 r.

DOM NR 1, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 3:

- a. dom, pocz. XX w.,
- b. stodoła, pocz. XX w.
- DOM NR 4, 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 5, pocz. XX w.
- DOM NR 9, pocz. XX w.
- ZAJAZD, ob. dom nr 10, 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 12, XIX/XX w.
- DOM NR 16, k. XIX w.
- DOM NR 17, 2 ćw. XX w.
- DOM NR 18, k. XIX w.
- DOM NR 19, pocz. XX w.
- DOM NR 23, k. XIX w.
- DOM NR 32, k. XIX w.
- DOM NR 34, 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 36, 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 37:

- a. dom, XIX/XX w,
- b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.
- DOM NR 38, k. XIX w.
- DOM NR 44, 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 45, 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 47, 4 ćw. XIX w.

MOZÓW

UKŁAD RURALISTYCZNY, XIII/XIV w.

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. JÓZEFA, k. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA EWANGELICKIEGO:

- a. cmentarz, 2 poł. XIX w.,
- b. kaplica grobowa, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. park, poł. XIX w.,
- b. oficyna nr 45, pocz. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1945 z dnia 21.04.1971 r.

- c. budynek mieszkalno-gospodarczy nr 44, k. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY, k. XIX w.

WIEŻA REMIZY STRAŻACKIEJ, XIX/XX w.

DOM NR 2, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 6, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 9, 1906 r.

DOM NR 10, k. XIX w.

DOM NR 11, pocz. XX w.

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 15, pocz. XX w.

DOM NR 16, k. XIX w.

DOM NR 17, k. XIX w.

DOM NR 18, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 22, k. XIX w.

DOM NR 29, pocz. XX w.

DOM NR 37, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 39, k. XIX w.

DOM NR 42, k. XIX w.

DOM NR 55, XIX/XX w.

ZAJAZD, ob. dom nr 57, 2 poł. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 58, pocz. XX w.

DOM NR 59, k. XIX w.

DOM NR 60, poł. XIX w.

NOWY KLĘPSK

DOM NR 1, 1 ćw. XX w.

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 3, 4 ćw. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 5, 2 poł. XIX w.

DOM NR 8, 4 ćw. XIX w.

OBŁOTNE

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. park, XIX w.,

b. budynek inwentarsko-gospodarczy, ob. dom nr 21 a, k. XIX w.,

REMIZA STRAŻACKA, 2 poł. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY NR 8 a, k. XIX w.

DOM NR 10, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 14, k. XIX w.

DOM NR 16, k. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 28, 4 ćw. XIX w.

OKUNIN

CMENTARZ EWANGELICKI, PRZYKOŚCIELNY, XIX w.

POMNIK KU CZCI OFIAR I WOJNY ŚWIATOWEJ, I. 20 XX w.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec nr 38, XIX/XX w.,

b. dom pracowników kolei nr 39, XIX/XX w.

REMIZA STRAŻACKA, XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, nr 30, ok. 1800 r., przebud. k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 213 z dnia 27.03.1961 r.

b. park, 1 poł. XIX w., przekształcony pocz. XX w.,

c. dom nr 31, 4 ćw. XIX w.,

d. dom nr 32, 2 poł. XIX w.,

e. dom ogrodnika nr 33, pocz. XX w.,

f. obora, 4 ćw. XIX w.,

g. obora, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 5, k. XIX w.

DOM NR 6, XIX/XX w.

STODOŁA w zagrodzie nr 7, k. XIX w.

DOM NR 10, k. XIX w.

DOM NR 11, XIX/XX w.

DOM NR 20, pocz. XX w.

ŚWIETLICA NR 23, 2 poł. XIX w.

DOM NR 25, 1898 r.

DOM NR 37, 2 poł. XIX w.

POMORSKO

UKŁAD RURALISTYCZNY, pocz. XIV w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. ŚW. WOJCIECHA, ul. Chrobrego:

- a. kościół, 1858 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,
- c. kaplica grobowa, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, ul. Cmentarna, XIX/XX w.

ALEJA, ul. Chrobrego, XIX/XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWY, ul. Chrobrego:

Rejestr zabytków nr 3193 z dnia 21.10.1982 r.

- a. pałac, ob. szkoła, nr 51, 1 poł. XVIII w., przebud. I. 70. XIX w., XIX/XX w.
- b. park, XVIII w., przekształcony XIX w.,
- c. oficyna nr 52, k. XVIII w.,
- d. rządówka z budynkiem gospodarczym nr 53, 2 poł. XIX w.

ul. Brzeska

DOM NR 101, XIX/XX w.

DOM NR 102, 1928 r.

ul. Chrobrego

DOM NR 57, pocz. XX w.

DOM NR 59, k. XIX w.

DOM NR 62, 1921 r.

DOM NR 63, k. XIX w.

DOM NR 64, 1919 r.

DOM NR 65, k. XIX w.

DOM NR 66, k. XIX w.

DOM NR 67, k. XIX w.

DOM NR 68, k. XIX w.

DOM NR 72, k. XIX w.

DOM NR 73, k. XIX w.

DOM NR 79, k. XIX w.

DOM NR 80, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 81, k. XIX w.

DOM NR 82, k. XIX w.

DOM NR 84, k. XIX w.

DOM NR 86, k. XIX w.

DOM NR 92, k. XIX w.

DOM NR 93, k. XIX w.

DOM NR 94, 1874 r.

ul. Cicha

DOM NR 29, k. XIX w.

DOM NR 30, XIX/XX w.

DOM NR 35, k. XIX w.

ul. Cmentarna

DOM NR 148, XIX/XX w.

DOM NR 151, k. XIX w.

DOM NR 152, XIX/XX w.

ul. Lipowa

DOM NR 104, XIX/XX w.

DOM NR 111, k. XIX w.

ul. Piaskowa

DOM NR 126, pocz. XX w.

DOM NR 133, k. XIX w.

ul. Szkolna

DOM NR 20, 1 ćw. XX w.

DOM NR 23, k. XIX w.

DOM NR 45, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 49 a, XIX/XX w.

DOM NR 50, XIX/XX w.

ul. Wiejska

DOM NR 137, k. XIX w.

DOM NR 139, k. XIX w.

DOM NR 140, k. XIX w.

DOM NR 143, k. XIX w.

PRZYGUBIEL

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

DOM NR 8, 2 poł. XIX w.

SULECHÓW

UKŁAD URBANISTYCZNY, XIII w.

Rejestr zabytków nr 2164 z dnia 31.01.1975 r.

ALEJA, przy drodze Sulechów – Skąpe, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr L-278/A z dnia 22.02.2008 r.

ALEJA, przy drodze Sulechów – Krężoły, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2160 z dnia 1.06.1974 r.

ALEJA, przy drodze Sulechów – Mozów – Pomorsko, XIX/XX w.

WIADUKT, nad linią kolejową Sulechów – Czerwieńsk, 3 ćw. XIX w.

ul. Armii Krajowej

DOM NR 1, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2973 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 7, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr L-180/A z dnia 11.03.1977 r.

OFICYNA NR 18, k. XIX w.

DOM NR 19, 2 poł. XIX w.

DOM NR 20, 2 poł. XIX w.

DOM NR 22/23, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr L-636 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 24, 1904 r.

ORANŻERIA, ob. garaż, nr 24, pocz. XX w.

DOM NR 25/26, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2977 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 27, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 28, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 35, XVIII/XIX w.

DOM NR 36 a, k. XIX w.

DOM NR 38, XVIII/XIX w.

DOM NR 44, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ SZKOLNY „PEDAGOGIUM”, ob. PWSZ:

Rejestr zabytków nr L-34 z dnia 5.01.2001 r.

a. dom nr 46, 4 ćw. XIX w.,

b. sala gimnastyczna nr 47, k. XIX w.,

c. alumnat nr 48, 1880 r.,

d. szkoła nr 50, 1819 r.,

e. szkoła, nr 51, 1909 r.,

f. park, k. XIX w.

ZAKŁAD OPIEKUŃCZY DLA DZIECI OPUSZCZONYCH, ob. dom nr 56, 1 poł. XIX w

Rejestr zabytków nr 2980 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 57, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2981 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 59, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr L-221/A z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 60, XIX/XX w.

DOM NR 61, 2 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2983 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 62, 3 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2984 z dnia 4.04.1977 r.

DOM NR 65, 2 poł. XIX w.

DOM NR 67, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2327 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 70, 2 poł. XIX w.

DOM NR 71, k. XIX w.

DOM NR 72, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 73, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 74, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2985 z dnia 11.03.1977 r.

BUDYNEK KOSZAR KAWALERYJSKICH NR 75, ob. szkoła, 1897-1898 r.

Rejestr zabytków nr 2328 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 94, pocz. XIX w.

ul. Bankowa

DOM STARCÓW, ob. Nadleśnictwo, nr 2, pocz. XX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 6, pocz. XX w.

ul. Brama Piastowska

DOM NR 1, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1012 z dnia 20.03.1964 r.

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 10, 2 poł. XIX w.

DOM NR 12, 4 ćw. XIX w.

ul. Brzozowa

DOM NR 3, pocz. XX w.

KINO, ob. sklep, nr 10, pocz. XX w.

DOM NR 11, k. XIX w.

DOM NR 11 a, 2 poł. XIX w.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 12 a, k. XIX w.

DOM NR 61, 1 poł. XX w.

DOM NR 63, 1 poł. XX w.

DOM NR 65, 1 poł. XX w.

DOM NR 70, 1 poł. XX w.

DOM NR 71, 1 poł. XX w.

ul. F. Chopina

DOM NR 15, XIX/XX w.

ul. J. Dąbrowskiego

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, pocz. XX w.

ul. Dworcowa

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec kolejowy, nr 2, 1872 r.,

b. wiaty peronowe, k. XIX w.,

c. wieża ciśnień, 1 ćw. XX w.

PARK IM. POWSTAŃCÓW WLKP., pocz. XX w.

DOM NR 3, XIX/XX w.

ul. Gdańska

BUDYNEK W ZESPOLE GAZOWNI MIEJSKIEJ, ob. dom nr 1, k. XIX w.

ul. Handlowa

DOM NR 3, ok. poł. XIX w.

DOM NR 4, poł. XIX w.

DOM NR 5, k. XVIII w.

Rejestr zabytków nr L-179/A z dnia 20.03.1964 r.

DOM NR 6, 2 poł. XIX w.

DOM NR 7, 2 poł. XIX w.

DOM NR 25, k. XIX w.

DOM NR 26, XIX/XX w.

ul. Jana Pawła II

DOM NR 2, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 2989 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 3, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2990 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 4, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 10, 2 poł. XIX w.

DOM NR 11, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2917 z dnia 12.04.1977 r.

DOM NR 14, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2991 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 15, pocz. XIX w.

DOM NR 16/17, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr 2329 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 23, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 24, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2992 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 25, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 2330 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 26, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 27, 3 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2993 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 31, 2 poł. XIX w.

DOM NR 32, k. XIX w.

DOM NR 40, XIX/XX w.

DOM NR 44, pocz. XX w.

DOM NR 45, pocz. XX w.

DOM NR 46, 1 poł. XIX w.

DOM NR 50, 1 poł. XIX w.

DOM NR 51, pocz. XX w.

ul. Kamienna

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 9, k. XIX w.

DOM NR 17, pocz. XX w.

DOM NR 18, k. XIX w.

DOM NR 25, 2 poł. XIX w.

DOM NR 26, 2 poł. XIX w.

DOM NR 27, 2 poł. XIX w.

ul. Kolejowa

DOM NR 2, pocz. XX w.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

ul. M. Konopnickiej

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 5, 1 ćw. XX w.

DOM NR 6, 2 poł. XIX w.

DOM NR 7, XIX/XX w.

DOM NR 15, ob. Komisariat Policji, pocz. XX w.

DOM NR 16, pocz. XX w.

DOM NR 17, pocz. XX w.

ul. M. Kopernika

DOM NR 4, XVIII/XIX w.

DOM NR 5, XVIII/XIX w.

DOM NR 6, XVIII/XIX w.

DOM NR 8, 2 poł. XIX w.

DOM NR 15, 2 poł. XIX w.

DOM NR 16, 2 poł. XIX w.

ul. Koszarowa

ALEJA, XIX/XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY, GARAŻE w zespole koszar, 4 ćw. XIX w.

pl. Kościelny

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚW:

a. kościół, ok. poł. XIV w., przebud. k. XV w., 2 poł. XVI w.,

Rejestr zabytków nr 209 z dnia 27.03.1961 r.

b. plebania, ob. dom parafialny nr 3, XVIII w.,

c. plebania nr 4, 2 poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 547 z dnia 30.05.1963 r.

d. zabudowania gospodarcze, 4 ćw. XIX w.

ul. T. Kościuszki

PARK MIEJSKI IM. T. KOŚCIUSZKI, k. XIX w.

CMENTARZ, ob. skwer miejski (zach. cz. parku im. T. Kościuszki), 2 poł. XVIII w.

DOM NR 8, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 12, XIX/XX w.

DOM NR 13/14, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 15, pocz. XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

ul. Krańcowa

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, poł. XIX w.

DOM NR 19, 2 poł. XIX w.

DOM NR 21, 2 poł. XIX w.

DOM NR 22, 2 poł. XIX w.

ul. Kruszyna

DOM NR 5, pocz. XX w.

DOM NR 10, k. XIX w.

DOM NR 18, k. XIX w.

ul. Kwiatowa

DOM NR 1 a, 1 poł. XX w.

ul. Licealna

DOM NR 9, XIX/XX w.

SZKOŁA, NR 10, 1 poł. XX w.

DOM NR 11, XIX/XX w.

DOM NR 16, 2 poł. XIX w.

DOM NR 17, 2 poł. XIX w.

BUDYNEK PRZEMYSŁOWO-MAGAZYNOWY, ob. dom nr 18/19, k. XIX w.

DOM NR 20, k. XIX w.

ul. Lipowa

DOM NR 8, 1 poł. XX w.

ul. Łączna

SZKOŁA ŻEŃSKA, ob. Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, nr 1, XIX/XX w.

ul. I. Łukasiewicza

DOM NR 1, 2 poł. XIX w.

DOM NR 1a, 2 poł. XIX w.

DOM NR 5, I. 30 XX w.

DOM NR 6, 2 poł. XIX w.

DOM NR 12, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2986 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 13, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2987 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 14, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2988 z dnia 11.03.1977 r.

ul. Magazynowa

DOM NR 2, XIX/XX w.

DOM NR 10, k. XIX w.

DOM NR 12, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 12 a, XIX/XX w.

BUDYNEK PRZEMYSŁOWY, 2 poł. XIX w.

ul. 1 Maja

DOM NR 7, ob. szkoła, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 9, k. XIX w.

DOM NR 15, XIX/XX w.

DOM NR 25, XIX/XX w.

ul. Mostowa

DOM NR 15 a/15 b, 1 poł. XX w.

ul. Narutowicza

DOM NR 12, 1 poł. XX w.

al. Niepodległości

DOM NR 8, XIX/XX w.

DOM POWIATOWY NR 9, ob. sąd, ok. 1920 r.

Rejestr zabytków nr 2316 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 9 a, ok. poł. XIX w.

DOM NR 10, 1908-1909 r.

Rejestr zabytków nr L-498/A z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 11, ok. 1910 r.

Rejestr zabytków nr 2318 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 12, pocz. XX w.

BUDYNEK URZĘDU POWIATOWEGO NR 15, ob. przychodnia, ok. 1913 r.

Rejestr zabytków nr 2319 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 16, ok. 1913 r.

Rejestr zabytków nr 2320 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 25, 2 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2321 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 27, I. 30 XX w.

DOM NR 28, 1906 r.

Rejestr zabytków nr 2538 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 29, 1905 r.

Rejestr zabytków nr 2539 z dnia 11.03.1977 r.

WILLA Z OGRODEM NR 30, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr L-527/A z dnia 11.03.1977 r. i z 1.09.1992 r.

DOM NR 32, ob. przychodnia, 1 ćw. XX w.

DOM NR 35, 1905 r.

Rejestr zabytków nr 2323 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 36, XIX/XX w.

DOM NR 38, k. XIX w.

DOM NR 40, poł. XIX w.

DOM NR 42, 1910 r.

Rejestr zabytków nr L-579/A z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 43, 1910 r.

Rejestr zabytków nr L-216 z dnia 12.07.1976 r.

ul. Nowa

ZESPÓŁ CMENTARZA KOMUNALNEGO:

a. cmentarz, k. XIX w.,

b. kaplica p.w. św. Marcina, XIX/XX w.

ul. Nowy Rynek

DOM NR 1, 4. ćw. XIX w.

ul. Odrzańska

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA KOSTKI:

a. kościół, 1905 r.,

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.

DOM NR 3, XIX/XX w.

DOM NR 4, XIX/XX w.

DOM NR 10, 1 poł. XX w.

DOM NR 11, 1 ćw. XX w.

DOM NR 30, 1 poł. XX w.

DOM NR 45, pocz. XX w.

DOM NR 49, k. XIX w.

ul. Okrężna

ALEJA (SZPALER), XIX/XX w.

MURY MIEJSKIE, XIV w., XV/XVI w. (niewielkie fragmenty zachowane również przy ul.

Magazynowej, ul. Nowy Rynek i al. Wielkopolskiej)

Rejestr zabytków nr 146 z dnia 20.03.1961 r.

BRAMA KROŚNIEŃSKA, 1704 r.

Rejestr zabytków nr 146 z dnia 20.03.1961 r.

DOM NR 13, XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków nr 1014 z dnia 20.03.1964 r.

DOM NR 14, 1 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1009 z dnia 20.03.1964 r.

DOM NR 15, k. XIX w.

DOM NR 16, poł. XIX w.

DOM NR 19, poł. XIX w.

DOM NR 32, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 53/54, poł. XIX w.

ul. E. Orzeszkowej

DOM NR 2, XIX/XX w.

DOM NR 7/8, 1 poł. XX w.

ul. PCK

BUDYNEK MIESZKALNO-PRODUKCYJNY, ob. dom nr 8, 2 poł. XIX w.

DOM NR 11, 4 ćw. XIX w.

ul. Piaskowa

CMENTARZ EWANGELICKI, 1735 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, k. XVIII w.

DOM NR 10, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

DOM NR 26, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 29, 1 poł. XX w.
DOM NR 30, 1 poł. XX w.
DOM NR 31, 1 poł. XX w.
DOM NR 32, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 33, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 34, 1911 r.
DOM NR 35 a/35 b, 1 ćw. XX w.
DOM NR 35 c, 1 ćw. XX w.
DOM NR 35 d, 1 ćw. XX w.
DOM NR 37, pocz. XIX w.
DOM NR 40, XIX/XX w.
DOM NR 41 a, 1 poł. XX w.
DOM NR 41 b, 1 poł. XX w.
DOM NR 42 a, 1 poł. XX w.
DOM NR 42 c, pocz. XX w.
DOM NR 45, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 55, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 56, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 57, 3 ćw. XIX w.
DOM NR 58, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 59, k. XIX w.

pl. W. Pluty

DOM NR 5, XIX w.

ul. Poznańska

DOM NR 6, 2 poł. XIX w.
DOM NR 8, 2 poł. XIX w.
DOM NR 9, k. XIX w.
DOM NR 10, poł. XIX w.
DOM NR 11, 1 poł. XX w.
DOM NR 12, pocz. XX w.
DOM NR 54/55, k. XIX w.

ul. Prosta

DOM NR 1/2, 1 poł. XX w.

MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU

DOM NR 3/4, 1 poł. XX w.

DOM NR 5/6, 1 poł. XX w.

ul. B. Prusa

DOM NR 6, XIX/XX w.

ul. Przemysłowa

PARK MIEJSKI, k. XIX w.

DOM NR 7, poł. XIX w.

DOM NR 12, XIX/XX w.

RZEŹNIA NR 12, ob. magazyn, k. XIX w.

DOM NR 13, 1 poł. XX w.

DOM NR 14, 1 poł. XX w.

DOM NR 15, XIX/XX w.

DOM NR 19 a, XIX/XX w.

DOM NR 19 b, 1 poł. XX w.

DOM NR 23, ob. restauracja, 1 poł. XIX w.

DOM NR 28, 1909 r.

DOM NR 29, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 29 a, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 33, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 34, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 35, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 36, k. XIX w.

ul. K. Pułaskiego

DOM NR 10, 1928 r.

DOM NR 22 c, 1 poł. XX w.

DOM NR 25, pocz. XX w.

DOM NR 26, pocz. XX w.

pl. Ratuszowy

DOM NR 1, 2 poł. XIX w.

DOM NR 2, poł. XIX w.

RATUSZ NR 6, XV/XVI w., przebud. 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 64 z dnia 15.10.1955 r.

DOM NR 7, 1786 r.

Rejestr zabytków nr L-28 z dnia 6.02.2000 r.

DOM NR 8/9, ob. Starostwo Powiatowe, XIX/XX w.

DOM NR 23, ok. 1800 r.

DOM NR 24, XVIII w.

DOM NR 25, XVIII w.

DOM NR 26, XVIII/XIX w.

DOM NR 28, 2 poł. XIX w.

DOM NR 29, 2 poł. XIX w.

DOM NR 30, 2 poł. XIX w.

DOM NR 31, 2 poł. XIX w.

ul. gen. W. Sikorskiego

DOM NR 4, 1 poł. XX w.

DOM NR 5, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2541 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 6, XIX w.

DOM NR 7, XIX w.

DOM NR 10, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 2544 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 12, k. XIX w.

DOM NR 20/21, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr L-310/A z dnia 4.03.2009 r.

DOM NR 22, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2629 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 23, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 24, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 25, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr L-602/A z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 26, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 27, 4 ćw. XIX w.

ul. M. Skłodowskiej

ALEJA (SZPALER), poł. XIX w.

DOM NR 1, pocz. XX w.

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

ul. Sportowa

DOM NR 13, 1 poł. XX w.

DOM NR 14, 1 poł. XX w.

DOM NR 15, 1 poł. XX w.

ul. 31 Stycznia

WIEŻA CIŚNIEŃ, 1904 r.

Rejestr zabytków nr 2287 z dnia 2.08.1976 r.

DOM NR 6, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 3000 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 20, ob. szkoła, k. XIX w.

DOM NR 21, ob. szkoła, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 3001 z dnia 11.03.1977 r.

MAGAZYN APROWIZACYJNY NR 24, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 3003 z dnia 11.03.1977 r.

BUDYNEK PRZEMYSŁOWY NR 27, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 3004 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 35, 1880 r., 1910 r.

Rejestr zabytków nr 3006 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 39, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 3007 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 41, 2 poł. XIX w.

DOM NR 42, 1 poł. XIX w.

DOM NR 44, 2 poł. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY, k. XIX w.

ul. Szkolna

DOM NR 1, 2 poł. XIX w.

DOM NR 1 a, 2 poł. XIX w.

DOM NR 2, k. XIX w.

DOM NR 3, k. XIX w.

DOM NR 4, 2 poł. XIX w.

DOM NR 5, 2 poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 1010 z dnia 20.03.1964 r.

ul. Tkacka

DOM NR 5, 2 poł. XIX w.

ul. Walki Młodych

DOM NR 1, pocz. XX w.
DOM NR 2, 1 poł. XIX w.
DOM NR 2 a, XIX/XX w.
DOM NR 5, XIX/XX w.
DOM NR 6, XIX/XX w.
DOM NR 8, 2 poł. XIX w.
DOM NR 12, 2 poł. XIX w.
DOM NR 14, 1 poł. XIX w.
DOM NR 14 a, 2 poł. XIX w.
DOM NR 15, 2 poł. XIX w.

al. Wielkopolska

ZBÓR KALWIŃSKI, ob. dom kultury, 1752-1765, 1779 r.

Rejestr zabytków nr 210 z dnia 27.07.1961 r.

ZESPÓŁ ZAMKOWY:

a. zamek, ob. dom kultury, XIV w., przebud. XV w., XVI w., XVIII w., XIX w.,

Rejestr zabytków nr 548 z dnia 30.05.1963 r.

b. dom nr 3, ob. dom kultury, XIX w.,

c. park, k. XIX w.

DOM NR 4, ob. poczta, 4 ćw. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2994 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 5, 2 poł. XIX w.

DOM NR 12, 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, I. 20 XX w.

ul. Wojska Polskiego

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, I. 30 XX w.

KOSZARY, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 15, I. 30 XX w.

DOM NR 16, I. 30 XX w.

DOM NR 17, I. 30 XX w.

DOM NR 18, I. 30 XX w.

DOM NR 32, I. 30 XX w.

DOM NR 33, I. 30 XX w.

DOM NR 44, pocz. XX w.

DOM NR 46, pocz. XX w.

ul. Zielona

DOM NR 5, 1 ćw. XX w.

DOM NR 6/7, XIX/XX w.

ul. Zwycięstwa

DOM NR 2, 2 poł. XIX w.

DOM NR 3, 2 poł. XIX w.

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 8, 1928 r.

DOM NR 16, 2 ćw. XX w.

DOM NR 17, pocz. XX w.

DOM NR 19, pocz. XX w.

DOM NR 20, 1 poł. XX w.

DOM NR 21a, 1 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr L-459/A z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 22, 1 ćw. XX w.

DOM NR 24, 1 poł. XX w.

DOM NR 25, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2995 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 26, 1 ćw. XX w.

ul. Żeromskiego

KOŚCIÓŁ P.W. NAJŚWIĘTSZEGO IMIENIA MARYI, 1867 r.

DOM NR 6, XIX/XX w.

DOM NR 12, 1889 r.

Rejestr zabytków nr 2314 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 21 a, XIX/XX w.

DOM NR 22, pocz. XX w.

DOM NR 25, 1910 r.

DOM NR 28, 2 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2313 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 33, 2 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2312 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 34, 2 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2311 z dnia 12.07.1976 r.

DOM NR 35/36, 1 poł. XX w.

Rejestr zabytków nr 2310 z dnia 12.07.1976 r.

SALA SPORTOWA NR 38, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 2537 z dnia 4.04.1977 r.

ul. Żwirki i Wigury

DOM NR 7, 1 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2997 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 8, 1 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2998 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 9, 1 poł. XX w.

DOM NR 10, 1 ćw. XX w.

Rejestr zabytków nr 2999 z dnia 11.03.1977 r.

DOM NR 11, 2 ćw. XX w.

DOM NR 12, 1 poł. XX w.

W rejestrze zabytków figurują ponadto obiekty wpisane do rejestru w latach 70. i 80 XX w., które nie istnieją, bądź nie zostały zidentyfikowane. Rejestr zabytków wymaga uporządkowania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Sulechów zabytki ruchome, wpisane do rejestru zabytków, stanowią generalnie wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

Wyposażenie i wystrój kościoła fil. p.w. Nawiedzenia NMP w Kłępsku wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 75/72 na podstawie decyzji z dnia 15 maja 1972 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. tryptyk - ołtarz główny z rzeźbami, ambona, chrzcielnica, stalle, płyty nagrobne, polichromia, dekoracja stiukowa. Decyzją z dnia 4 października 2006 r. pod nr rejestru L-B-41 wpisano organy wraz z prospektem organowym.

W kościele p.w. św. Józefa Oblubieńca w Bukowie, do rejestru zabytków wpisano elementy wyposażenia i wystroju, m.in. ołtarz główny, balustradę empory, organy, kropielnicę, 10 ławek, 2 dzwony; rej. zab. nr L-B-82 z dnia 8 stycznia 2009 r.

Elementy wystroju i wyposażenia kościoła par. p.w. św. Michała Archanioła w Cigacicach, m.in. ołtarz główny, ambona, chrzcielnica, konfesjonał, ławki, dzwony, fisharmonia, wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr L-B-89 na podstawie decyzji z dnia 22 grudnia 2009 r.

W rejestrze zabytków figuruje zespół 12 obiektów stanowiących wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Stanisława Biskupa w Łęgowie. W skład wyposażenia wchodzi m.in. chrzcielnica, organy, dzwon, ławki i witraże; rej. zab. nr L-B-83 z dnia 11 stycznia 2009 r.

Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Sulechowie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 45/B/71 decyzją z dnia 3 stycznia 1972 r. Na wyposażenie składają się m.in. ołtarz główny, konfesjonał, szafa organowa, świeczniki, meble. Na podstawie tej samej decyzji do rejestru zabytków wpisano elementy wystroju i wyposażenia, m.in. ołtarz boczny, obrazy, kościoła fil. p.w. Najświętszego Imienia Maryi.

Elementy wystroju i wyposażenia kościoła par. p.w. św. Stanisława Kostki, m.in. chrzcielnica, organy, epitafia, balustrada empory, ławki z zapleckami, wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr L-B-81 z dnia 9 września 2009 r.

Ponadto do rejestru zabytków ruchomych pod nr 44/B/71 decyzją z dnia 4 stycznia 1972 r. wpisane zostały elewacje Bramy Krośnieńskiej i fontanna z głową lwa w ścianie ratusza.

6.3. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe, obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące oraz skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Obszar gminy Sulechów został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych dotychczasowych założeniach obejmuje bowiem 2 etapy badawcze: 1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2) badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą.

Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

6.3.1. Wykaz stanowisk archeologicznych

L.p.	Nazwa stanowiska/ Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Chronologia/Kultura	Rejestr uwagi	Obszar
1	Miłkowo/ Buków	1	1	cmentarzisko kurhanowe	Wczesna Epoka Brązu	51-1968 arch.	57-15
				cmentarzisko kurhanowe	Epoka Brązu		
2	Miłkowo/ Buków	2	2	cmentarzisko kurhanowe	Epoka Brązu, kultura łużycka	216- 1970 arch.	57-15
				cmentarzisko kurhanowe	Epoka Brązu, kultura łużycka		
3	Miłkowo/ Buków	3	3	cmentarzisko kurhanowe	Okres Wpływów Rzymskich/Wczesne Średniowiecze?	218- 1970 arch.	57-15
4	Buków	4	4	osada	Laten, kultura przeworska	arch.	57-15
				ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze		
5	Kalsk	2	5	cmentarzisko kurhanowe	Neolit /kultura ceramiki sznurowej/	arch.	57-15
6	Buków	8	16	ślad osadniczy	Pradzieje		57-15
7	Buków	9	17	ślad osadniczy	Epoka Brązu- Halsztat, kultura łużycka		57-15
				ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze		
				ślad osadniczy	Późne Średniowiecze		
8	Buków	10	18	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		57-15
9	Buków	-	19	ślad osadniczy	?	arch.	57-15
10	Buków	-	20	cmentarzisko	Epoka Brązu, kultura łużycka	arch.	57-15

11	Kije	1	1	grodzisko	Wczesne Średniowiecze	L-15/C	58-14
12	Kije	2	2	osada	Neolit	arch.	58-14
13	Kije	3	3	osada osada	Mezolit Wczesne Średniowiecze	arch.	58-14
14	Kije	4	4	grodzisko	Wczesne Średniowiecze	arch.	58-14
15	Kije	5	5	gródek stożkowaty ślad osadniczy	Późne Średniowiecze Okres Nowożytny		58-14
16	Kije	6	6	grób punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Neolit /kultura ceramiki wstęgowej/ Laten Późne Średniowiecze Pradzieje		58-14
17	Kije	7	7	punkt osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka	arch.	58-14
18	Kije	8	8	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Laten Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-14
19	Kije	9	9	punkt osadniczy punkt osadniczy	Pradzieje Laten		58-14
20	Kije	10	10	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Laten Wczesne Średniowiecze		58-14
21	Kije	11	11	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-14
22	Kije	12	12	ślad osadniczy ślad	Pradzieje Późne Średniowiecze		58-14

				osadniczy		
23	Kije	13	13	śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich	58-14
24	Kije	14	14	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze	58-14
25	Kije	15	15	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
26	Kije	16	16	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	Pradzieje Laten Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
27	Kije	17	17	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
28	Głogusz	1	18	śląd osadniczy osada punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Epoka Kamienia Epoka Brązu, kultura łużycka Wczesne Średniowiecze Neolit Pradzieje kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
29	Głogusz	2	19	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
30	Głogusz	3	20	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
31	Głogusz	4	21	śląd osadniczy punkt	Wczesne Średniowiecze Późne	58-14

				osadniczy	Średniowiecze-okres nowożytny	
32	Głogusz	5	22	punkt osadniczy ślad osadniczy punkt osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
33	Głogusz	6	23	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-15
34	Głogusz	7	24	ślad osadniczy punkt osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
35	Głogusz	8	25	ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze	58-14
36	Głogusz	9	26	punkt osadniczy	Późne Średniowiecze	58-14
37	Głogusz	10	27	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
38	Głogusz	11	28	ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Epoka Kamienia Pradzieje Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-14
39	Głogusz	12	29	ślad osadniczy ślad osadniczy punkt osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Laten Pradzieje	58-14
40	Suchawa	1	1	punkt osadniczy	Starożytność	58-15
41	Suchawa	2	2	ślad osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu Późne Średniowiecze-okres nowożytny	58-15
42	Krężoły	1	3	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze	58-15

43	Krężoły	2	4	śląd osadniczy	Starożytność		58-15
				punkt osadniczy	Wczesne Średniowiecze		
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		
44	Łęgowo	1	5	śląd osadniczy	Starożytność		58-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		
45	Łęgowo	2	6	śląd osadniczy	Epoka Kamienia		58-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		
46	Buków	6	7	śląd osadniczy	Starożytność		58-15
				śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze		
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		
47	Buków	7	8	śląd osadniczy	Epoka Brązu		58-15
				punkt osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich		
				punkt osadniczy	Średniowiecze		
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		
48	Buków	2	9	kurhan	?		58-15
49	Buków	1	10	cmentarzysk kurhanowe	Epoka Brązu		58-15
50	Buków	3	11	śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze		58-15
51	Buków	5	12	obiekt kultowy	Wczesne Średniowiecze	217-1970	58-15
52	Kalsk	3	13	grób ciałopalny	Halsztat, kultura łużycka	arch.	58-15
53	Kalsk	1	14	osada	Młodszy Okres Przeworski, kultura przeworska		58-15
				osada	Wczesne Średniowiecze i Późne Średniowiecze		
				śląd osadniczy	Średniowiecze		
				osada	Okres Wpływów Rzymskich, kultura przeworska		

				osada	Wczesne Średniowiecze		
				ślad osadniczy	Późne Średniowiecze		
54	Kalsk	-	15	obozowisko	Epoka Kamienia	arch.	58-15
55	Sulechów	24	16	ślad osadniczy	kultura łużycka		58-15
				ślad osadniczy	Późne Średniowiecze		
				punkt osadniczy	Okres Nowożytny		
				osada	Okres Nowożytny		
56	Sulechów	3	17	ślad osadniczy	Epoka Kamienia		58-15
				ślad osadniczy	Okres Nowożytny		
57	Suchawa	4	18	punkt osadniczy	kultura łużycka		58-15
58	Kalsk	4	19	ślad osadniczy	Pradzieje	Badania sondażo we 2006 r. S3	58-15
				punkt osadniczy,	Okres Wpływów Rzymskich, kultura przeworska		
				cmentarz.? osada osada	Późne Średniowiecze Okres Nowożytny		
59	Kalsk	5	20	osada	Późny Okres Rzymski	Badania 2008 r. S3	58-15
				punkt osadniczy	Późne Średniowiecze		
				osada	Okres Nowożytny	Spr. Nr 8464	
60	Kalsk	6	21	ślad osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka	Badania 2008 r. S3	58-15
				osada	Okres Wpływów Rzymskich		
				osada	Okres Nowożytny	Spr. Nr 8465	
61	Kije	1	22	punkt osadniczy	Wczesna Epoka Brązu	Badania 2008 r. S3	58-15
				osada	Epoka Brązu, kultura łużycka		
				punkt osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich	Spr. Nr 8463	
				osada	Okres Nowożytny		
62	Kije	2	23	punkt osadniczy	Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3	58-15
						Spr. Nr 8467	

63	Mozów	21	24	śląd osadniczy punkt osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8469	58-15
64	Sulechów	29	45	punkt osadniczy punkt osadniczy	Epoka Brązu? Wczesne Średniowiecze		58-15
65	Mozów	22	46	osada	Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8468 Wynik negatywny	58-15
66	Brzezine	1	47	osada osada	Okres Wpływów Rzymskich Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8452	58-15
67	Mozów	23	48	osada osada osada	Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8451	58-15
68	Sulechów	30	49	osada	Okres Nowożytny		58-15
69	Sulechów	31	50	osada?	Okres Nowożytny		58-15
70	Nowy Świat	1	51	osada?	Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8449	58-15
71	Nowy Świat	2	52	osada?	Okres Nowożytny		58-15
72	Nowy Świat	3	53	śląd osadniczy śląd osadniczy osada	Pradzieje kultura łużycka Okres Nowożytny	Badania 2008 r. S3 Spr. Nr 8448	58-15
73	Kruszyna	1	54	śląd osadniczy	Okres Nowożytny (XVII-XIX w.)	Badania pow. 2011 r. – S3 Spr.	58-15
74	Łęgowo	3	1	śląd	Mezolit		58-16

				osadniczy śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	
75	Łęgowo	4	2	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	58-16
76	Łęgowo	5	3	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	58-16
77	Kłępsk	2	4	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	Halsztat, kultura łużycka Późny Okres Rzymski, kultura luboszycka Wczesne Średniowiecze Wczesne Średniowiecze Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16
78	Kłępsk	3	5	śląd osadniczy śląd osadniczy	Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16
79	Kłępsk	4	6	osada śląd osadniczy śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16
80	Kłępsk	5	7	osada śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16
81	Kłępsk	6	8	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	58-16
82	Kłępsk	7	9	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Neolit /kultura amfor kulistych/ Pradzieje Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16
83	Okunin	4	10	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Laten, kultura pomorska Wczesne Średniowiecze Średniowiecze Późne Średniowiecze	58-16

84	Okunin	5	11	śląd osadniczy osada punkt osadniczy	Epoka Kamienia Laten Średniowiecze		58-16
85	Okunin	6	12	punkt osadniczy śląd osadniczy	Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-16
86	Łęgowo	6	13	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-16
87	Kłępsk	8	14	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-16
88	Kłępsk	9	15	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-16
89	Kłępsk	10	16	śląd osadniczy śląd osadniczy	Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-16
90	Okunin	7	17	śląd osadniczy cmentarzysko punkt osadniczy śląd osadniczy	Epoka Kamienia Laten, kultura przeworska Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-16
91	Okunin	8	18	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-16
92	Okunin	9	19	punkt osadniczy osada punkt osadniczy punkt osadniczy	Laten, kultura przeworska Epoka Brązu, kultura łużycka Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-16
93	Kłępsk	1	20	cmentarzysko	kultura łużycka	arch.	58-16
94	Okunin	2	21	znalezisko łuźne	Wczesne Średniowiecze	arch.	58-16
95	Okunin	3	22	śląd osadniczy śląd osadniczy punkt	Wczesne Średniowiecze Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-16

				osadniczy		
96	Smolno Wielkie/ Okunin	20	23	znalezisko łuźne	Neolit	58-16
97	Brody	1	10	osada? punkt osadniczy ślad osadniczy	kultura łużycka Pradzieje Późne Średniowiecze	59-13
98	Brody	2	11	osada ślad osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka Pradzieje Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-13
99	Brody	3	12	? punkt osadniczy ślad osadniczy	? Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-13
100	Brody	4	13	ślad osadniczy osada ślad osadniczy	kultura łużycka Halsztat, kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-13
101	Brody	5	14	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze	59-13
102	Brody	6	15	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-13
103	Brody	7	16	punkt osadniczy ślad osadniczy	kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-13
104	Brody	8	17	osada punkt osadniczy	kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-13
105	Brody	9	18	punkt osadniczy osada ślad osadniczy ślad osadniczy	kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich Pradzieje Późne Średniowiecze	59-13
106	Brody	10	19	ślad osadniczy ślad	Pradzieje Późne Średniowiecze	59-13

				osadniczy		
107	Brody	11	20	śląd osadniczy śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-13
108	Brody	12	21	cmmentarzysko ciałopalne śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-13
109	Brody	13	22	cmmentarzysko śląd osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka Pradzieje Późne Średniowiecze	59-13
110	Pomorsko	4	23	osada punkt osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-13
111	Pomorsko	8	24	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze	59-13
112	Pomorsko	1	1	osada osada osada punkt osadniczy	kultura łużycka Wczesne Średniowiecze Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-14
113	Pomorsko	2	2	osada osada śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-14
114	Pomorsko	3	3	osada punkt osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-14
115	Pomorsko	9	4	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
116	Pomorsko	10	5	cmmentarzysko śląd osadniczy śląd osadniczy punkt	Epoka Brązu Późne Średniowiecze Pradzieje Okres Wpływów	59-14

				osadniczy	Rzymskich	
117	Pomorsko	11	6	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	59-14
118	Pomorsko	12	7	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	59-14
119	Pomorsko	13	8	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze	59-14
120	Pomorsko	14	9	śląd osadniczy śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-14
121	Pomorsko	15	10	punkt osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka Późne Średniowiecze	59-14
122	Pomorsko	16	11	osada punkt osadniczy	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze	59-14
123	Pomorsko	17	12	śląd osadniczy śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
124	Pomorsko	18	13	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
125	Pomorsko	19	14	punkt osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
126	Pomorsko	20	15	punkt osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
127	Pomorsko	21	16	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14
128	Brzezie	1	17	śląd osadniczy cmentarzysko śląd osadniczy	Pradzieje Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-14

129	Brzezie	2	18	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-14
130	Brzezie	3	19	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-14
131	Kije	6	20	śląd osadniczy osada	Mezolit? Epoka Brązu		59-14
132	Kije	7	21	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-14
133	Kije	8	22	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-14
134	Mozów	1	23	osada osada osada osada śląd osadniczy	Neolit (kultura ceramiki sznurowej) Epoka Brązu, kultura łużycka kultura łużycka Pradzieje Późne Średniowiecze		59-14
135	Mozów	2	24	cmentarzysko	Halsztat	arch.	59-14
136	Mozów	3	25	osada punkt osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-14
137	Mozów	4	26	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	arch.	59-14
138	Brzezie	-	27	?	Neolit	arch.	59-14
139	Brzezie	4	28	smolarnia	XV w.	Badania 2013	59-14
140	Sulechów	4	1	skarb monet	XVII-XVIII w.	arch.	59-15
141	Mozów	5	2	osada	Okres Nowożytny	arch.	59-15
142	Sulechów	5	3	śląd	Okres Nowożytny		59-15

				osadniczy			
143	Sulechów	6	4	punkt osadniczy śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spr. Nr 8450	59-15
144	Sulechów	7	5	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
145	Sulechów	8	6	punkt osadniczy punkt osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
146	Sulechów	9	7	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
147	Sulechów	10	8	punkt osadniczy śląd osadniczy osada śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	Starożytność Epoka Brązu, kultura łużycka Wczesne Średniowiecze/ Późne Średniowiecze Późne Średniowiecze/okres nowożytny Późne Średniowiecze		59-15
148	Sulechów	11	9	osada śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich-Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
149	Sulechów	12	10	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
150	Sulechów	13	11	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
151	Sulechów	14	12	punkt osadniczy śląd osadniczy	Laten Późne Średniowiecze-okres nowożytny Wczesne		59-15

				osada	Średniowiecze Późne	
				punkt osadniczy	Średniowiecze/okres nowożytny	
				punkt osadniczy	Epoka Brązu?	
152	Sulechów	15	13	osada	Wczesne Średniowiecze	59-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	
153	Sulechów	16	14	punkt osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka	59-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	
154	Sulechów	17	15	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
155	Sulechów	18	16	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
156	Sulechów	19	17	śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze	59-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	
157	Sulechów	20	18	śląd osadniczy	Pradzieje	59-15
				śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	
158	Mozów	6	19	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
159	Mozów	7	20	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
160	Mozów	8	21	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
161	Mozów	9	22	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	59-15
162	Mozów	10	23	punkt osadniczy	Pradzieje	59-15
				punkt osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	
163	Mozów	11	24	osada	Okres Wpływów	59-15

				śląd osadniczy	Rzymskich, kultura przeworska Późne Średniowiecze-okres nowożytny		
164	Mozów	12	25	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
165	Mozów	13	26	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny	W terenie zweryfikowane negatywnie	59-15
166	Mozów	14	27	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
167	Mozów	15	28	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
168	Mozów	16	29	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
169	Mozów	17	30	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
170	Mozów	18	31	osada śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich, kultura przeworska Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-15
171	Sulechów	1	32	śląd osadniczy	Neolit /kultura ceramiki sznurowej)	arch.	59-15
172	Sulechów	2	33	osada	XI-XII w.	arch.	59-15
173	Sulechów	3	34	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	arch.	59-15
174	Sulechów-Obłotne	21	35	śląd osadniczy	Neolit?	arch.	59-15
175	Sulechów-	22	36	osada?	Neolit?	arch.	59-15

Obłotne

176	Mozów	19	37	śląd osadniczy	Laten-Okres Wpływów Rzymskich	arch.	59-15
177	Mozów	20	38	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze	arch.	59-15
178	Sulechów-miasto	23	39	grodzisko?	Wczesne Średniowiecze	arch.	59-15
179	Sulechów-miasto	24	40	Stare Miasto	Późne Średniowiecze-okres nowożytny	arch.	59-15
180	Sulechów	25	41	punkt osadniczy	Późne Średniowiecze/okres nowożytny		59-15
181	Sulechów	26	42	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze Okres Nowożytny		59-15
182	Sulechów	27	43	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	Epoka Brązu? Wczesne Średniowiecze Okres Nowożytny		59-15
183	Sulechów	28	44	punkt osadniczy punkt osadniczy	Wczesne Średniowiecze Okres Nowożytny		59-15
184	Sulechów	29	45	punkt osadniczy punkt osadniczy	Epoka Brązu? Wczesne Średniowiecze		59-15
185	Mozów	22	46	osada	Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spraw. Nr 8468	59-15
186	Brzezcie	1	47	osada osada	Okres Wpływów Rzymskich Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spraw. Nr 8452	59-15
187	Mozów	23	48	osada osada osada	Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spraw. Nr 8451	59-15
188	Sulechów	30	49	osada	Okres Nowożytny		59-15
189	Sulechów	31	50	osada?	Okres Nowożytny		59-15

190	Nowy Świat	1	51	osada?	Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spraw. Nr 8449	59-15
191	Nowy Świat	2	52	osada?	Okres Nowożytny		59-15
192	Nowy Świat	3	53	śląd osadniczy śląd osadniczy osada	Pradzieje kultura łużycka Okres Nowożytny	Badania S3-2008 Spraw. Nr 8448	59-15
193	Kruszyna	1	54	śląd osadniczy	Okres Nowożytny (XVII-XIX w.)	Bad. Pow. 2011 r. – S3	59-15
194	Pomorsko	6	2	cmentarzysko śląd osadniczy śląd osadniczy	Epoka Brązu-Halsztat, kultura łużycka Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		60-14
195	Pomorsko	5	3	grodzisko	Halsztat, kultura łużycka		60-14
196	Pomorsko	7	4	kurhan /megalit?/	Kultura amfor kulistych?		60-14
197	Ciągacice-Górki	1	8	śląd osadniczy śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Średniowiecze-okres nowożytny		60-15
198	Górzynkowo	1	9	grodzisko	Wczesne Średniowiecze		60-15
199	Ciągacice	3	21	osada	Okres Nowożytny (XVIII-XX w.)	Bad. Pow. S3- 2011 r. Spr.	60-15
200	Ciągacice	4	22	śląd osadniczy	Okres Nowożytny (XVIII-XX w.)	Bad. Pow. S3- 2011 r. Spr.	60-15
201	Ciągacice	2	30	śląd osadniczy	Okres Nowożytny (XVII-XVIII w.)	Bad. Pow. S3- 2011 r. Spr.	60-15

6.3.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Gmina Sulechów położona jest w granicach trzech obszarów krajobrazowych (mezoregionów): Doliny Środkowej Odry, Równiny Torzymskiej, Pojezierza Łagowskiego. Warunki przyrodnicze wyznaczają naturalne bariery dla powiązań zewnętrznych. Od zachodu, jednostka otoczona jest zwartym masywem leśnym w postaci otuliny Parku Gryżyńskiego, granica północna gminy przebiega pośród kompleksów leśnych, południowa wzdłuż rzek Odra i Obrzyca. Jedynie granica wschodnia gminy przebiega pośród terenów otwartych, w niewielkim oddaleniu od jeziora Wojnowskiego. Zagospodarowanie tego fragmentu gminy jest podporządkowane wymogom ochrony zlewni rzeki Obrzyca. Obszar gminy cechuje duże zróżnicowanie wysokościowe. Deniwelacja wynosi 92,1 m. Najwyższe wyniesienie występuje w rejonie przysiółka Przygubiel i wynosi 138,60 m. n. p. m. Najniżej położone tereny występują w rejonie wsi Brody gdzie rzędna wynosi 46,50 m. n. p. m. Głównym elementem w hydrografii jest rzeka Odra przepływająca wzdłuż południowej granicy gminy, prowadząca wody ponadnormatywnie zanieczyszczone. Zdecydowana większość obszaru gminy położona jest w zlewni tej rzeki i odwadniana, w kierunku zachodnim i południowo - zachodnim ciekami, z których największymi są rzeki Sulechówka, Jabłonna i kanały: Pomorski, Łochowska Struga, kanał „D” i kanał „H”. Wschodni fragment gminy położony jest w zlewni rzeki Obrzyca i odwodniony w kierunku południowym. Największym ciekim jest bezimienny potok przepływający, przez wsie Okunin i Klępsk

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą z epoki kamienia mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to pojedyncze znaleziska w postaci narzędzi krzemiennych pochodzących z okolic miejscowości Kije i Łęgowo.

Od czasu mezolitu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany, o czym świadczą znaleziska z następnych epok. Osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie.

Bardziej ustabilizowane osadnictwo na terenie dzisiejszej gminy Sulechów widoczne jest w młodszej epoce kamienia – neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Ślady pobytu ludności z epoki neolitu widoczne są n. p. w okolicach miejscowości Kalsk (cmentarzysko kurhanowe ludności kultury ceramiki sznurowej) i Kije (grób ludności kultury ceramiki sznurowej), Klępsk (śląd osadniczy ludności kultury amfor kulistych), Mozów (osada ludności kultury ceramiki sznurowej), Sulechów (śląd osadniczy ludności kultury

ceramiki sznurowej).

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na tych terenach kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane (między innymi przez osady w okolicach miejscowości: Brody, Buków, Głogusz, Kalsk, Kije, Klępsk, Mozów, Okunin, Pomorsko, Sulechów. Natomiast cmentarzyska wykorzystywane przez miejscową ludność odkryto na terenie miejscowości: Brody, Brzezcie, Kalsk (grób ciałopalny), Pomorsko, Sulechów.

Stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany jest prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek IV wieku p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie tych ziem wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze dzisiejszej gminy notujemy stanowiska osadnicze ludności kultury przeworskiej w takich miejscowościach jak: Buków, Kalsk, Kije, Mozów, Okunin oraz cmentarzyska z okolic miejscowości Okunin.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie z załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się

podstawy terytorialne państw.

Na obszarze dzisiejszej gminy Sulechów osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią liczną grupę stanowisk. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

6.3.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych (obszary leśne zajmują 38.58% powierzchni gminy tj. 9103 ha i występują w południowo - zachodniej i wschodniej jej części, w postaci dużych kompleksów). Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasek i żwiru. Baza surowcowa na terenie gminy jest stosunkowo uboga. Obecnie eksploatowane są jedynie złoża ropy naftowej „Kije NE” w rejonie wsi Mozów, Kije, Brzezie k. Sulechowa oraz lokalnie na małą skalę złoża piasku i żwiru. Zaniechano eksploatację złoża glin w rejonie Sulechowa, z uwagi na słabą jakość surowca oraz kredy jeziernej w pobliżu Brzezia k. Pomorska. Udokumentowane są, jako obszar górniczy 2 złoża ropy i gazu ziemnego „Kije”

i „Mozów S” pomiędzy wsiami Mozów, Kije i Pomorsko. Ponadto na terenie gminy wstępnie zlokalizowano dwa złoża piasku, w rejonie wsi Przygubiel i węgla brunatnego w okolicach wsi Kalsk. Wokół rzeki Odry i w rejonie wsi Głogusz znajdują się złoża torfu i gytii "Pomorsko", "Głogusz".

Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywne orka. Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Natomiast stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446). Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy”

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sulechów na lata 2012-2022 przyjęta została Uchwałą Rady Miejskiej w Sulechowie Nr 000.7.177.2012 z dnia 21 lutego 2012 r.

Strategia uwzględnia ochronę dziedzictwa kulturowego, włącza ją w rozwój gminy zarówno w zakresie wykorzystania obiektów zabytkowych do celów turystycznych podnoszących jej atrakcyjność, jak również promocję imprez kulturalnych, plenerowych i festynów związanych z tradycją tego regionu.

W części I „Diagnoza społeczno-gospodarcza”, rozdz. 4 „Ogólna charakterystyka gminy”, pkt 4.8. „Kultura” przedstawiono wykaz obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków oraz najcenniejszych, ujętych w ewidencji. Wskazano, iż najbardziej zagrożone i najcenniejsze obiekty zabytkowe poddawane są pracom remontowo-konserwatorskim. Do najważniejszych realizacji zaliczono remont i adaptację dawnego zboru kalwińskiego na salę widowiskową oraz remont zespołu zamkowego i adaptację na cele kulturalne i społeczne. Przy inwestycjach związanych z pracami ziemnymi prowadzone są badania archeologiczne.

W części II „Analiza SWOT, misja, wizja, cele i zadania strategiczne” wśród zamierzonych działań sformułowano cel strategiczny 9. „Rozwój infrastruktury turystycznej poprzez budowę ścieżek rowerowych, infrastruktury nadodrzańskiej, promocję turystyczną oraz ochronę i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do celów turystycznych”.

7.2. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ”

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sulechów została przyjęta Uchwałą Nr 0007.332.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 18 czerwca 2013 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiazań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. II „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, pkt „Zasoby środowiska kulturowego” zamieszczono wykazy zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji zabytków oraz krótką charakterystykę i stan zachowania najcenniejszych z podziałem na poszczególne kategorie.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego przedstawiono w rozdz. III „Kierunki zagospodarowania przestrzennego” pkt ”Ochrona i kształtowanie środowiska kulturowego”. Wyodrębniono następujące grupy działań na rzecz ochrony zasobów przedstawiających wartość kulturową:

Zadania, prowadzące do realizacji celów związanych z ochroną dziedzictwa i wartości kulturowych oraz ochroną przestrzeni to:

- ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego na podstawie przepisów ustaw szczególnych,
- rozszerzenie ochrony na te zasoby, które są wartościowe dla tożsamości kulturowej i możliwości ich wykorzystania, w dalszym rozwoju,
- poprawa stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego wpływającego na jakość życia mieszkańców, np. poprzez modernizację lub zmianę funkcji tych zasobów, rehabilitacji obszarów i obiektów zdegradowanych,
- kształtowanie nowych wartości środowiska kulturowego np. w zakresie form zabudowy, elementów kompozycji układów przestrzennych, czy atrakcyjności krajobrazu,
- minimalizacja występujących zagrożeń istniejącej wartości zasobów dziedzictwa kulturowego i czynników wywołujących te zagrożenia,
- opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami.

Kierunki, ochrony środowiska kulturowego, określono wyodrębniając strefy polityki przestrzennej i zasobów objętych ochroną prawną. Przy określaniu stref, o zróżnicowanych uwarunkowaniach rozwoju i możliwym zagospodarowaniu, uwzględniono istniejące zasoby dziedzictwa kulturowego, bądź charakterystyczne cechy krajobrazu gminy.

Spełnieniem, wymogów ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego na podstawie przepisów ustawowych, jest określenie zabytkowych układów i elementów podlegających ochronie, poprzez włączenie ich do:

- stref konserwatorskich,
- rejestru zabytków nieruchomych o wybitnych i o dużych wartościach,
- ewidencji zabytków nieruchomych z uwagi na istotne wartości dla dziedzictwa kulturowego,
- zbioru kart ewidencyjnych z uwagi na znaczenie dla tożsamości kulturowej.

Ustalono strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których określono ograniczenia, zakazy, nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tych terenach zabytków. Przyjęto, system stref ochronnych dziedzictwa kulturowego, na które składają się strefy "A", "B", "E", "K", "W". Dla nich ustalono indywidualne kierunki polityki przestrzennej.

STREFA „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej. Występuje ona w Sulechowie i swoją granicą obejmuje teren starego miasta, zamkniętego obwarowaniami miejskimi oraz tereny zamku

i podzamcza. Sposób zagospodarowania tej strefy jest określony w decyzji administracyjnej. Obowiązuje pełna ochrona historycznego zespołu budowlanego i rozplanowania układu urbanistycznego.

Na terenie objętym tą strefą obowiązują następujące wymagania:

- bezwzględne zachowanie istniejącej zabudowy historycznej,
- zachowanie historycznego układu urbanistycznego,
- zachowanie historycznego podziału działek, nowe podziały mogą mieć miejsce po uzyskaniu pozwolenia Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zabudowanie pustych parcel w dostosowaniu do gabarytów zabudowy historycznej,
- konieczność przeprowadzenia badań archeologicznych poprzedzających realizację inwestycji budowlanych.

Prowadzenie działań inwestycyjno - remontowych, zarówno w fazie projektowej jak i realizacyjnej, wymaga zgody właściwej służby konserwatorskiej do spraw zabytków.

STREFA „B” - działania inwestycyjne i remontowe, choć podporządkowane wymogom konserwatorskim, lecz o mniejszym rygorze niż w strefie „A”, są charakterystyczne dla strefy „B”. Dopuszcza się, większe możliwości przekształceń substancji budowlanej, w uzgodnieniu z właściwą służbą konserwatorską.

Na terenie miasta, w obszarze śródmiejskim w tych strefach dominować będą, zadania polityki przestrzennej i kierunków działań, zmierzających do ich realizacji .związanych z rewitalizacją wybranych terenów i ochrony historycznej struktury przestrzennej i zabytkowych obiektów. W Sulechowie wyznaczono cztery obszary objęte strefą „B”:

- dawne przedmieście Świebodzińskie, na północ od starego miasta, wzdłuż ulicy Jana Pawła II do wieży ciśnień,
- dawne przedmieście Zielonogórskie, na południe od starego miasta, wzdłuż ulicy Armii Krajowej do ul. Piaskowej,
- tereny od dworca PKP do ul. Kościuszki, wzdłuż al. Niepodległości,
- tereny od parku zamkowego do ul. Doktora Judyma, wzdłuż ul. Żeromskiego.

Proponuje się objęciem strefą „B” historycznych obszarów ruralistycznych na terenie wsi Brody, Buków, Cigacice, Głogusz, Kalsk, Kije, Klępsk, Łęgowo, Mozów, Oblotne, Okunin, Pomorsko.

STREFA „E” - ochrony ekspozycji. Obszar, jaki ona zajmuje stanowi zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu lub obiektu zabytkowego. W strefie tej obowiązują ścisłe zasady, dotyczące gabarytów nowo powstających obiektów lub też zakaz ich powstawania w danym miejscu. Należy bowiem zachować strefy ekspozycji danego obiektu przedstawiającego wartość kulturową.

Na terenie, miasta zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi obowiązują 3 rejony ekspozycji i 1 punkt widokowy:

- strefy ekspozycji starego miasta z ul. Chopina, 1 Maja, Armii Krajowej,
- punkt widokowy w miejscu zbiegu ul. Jana Pawła II i al. Wielkopolskiej w kierunku wzgórza zamkowego i starego miasta.

W tych strefach nie należy lokalizować zabudowy wyżej niż otaczająca. Należy też zachować wartości widokowe. Na terenie gminy proponuje się objąć tą strefą rejony ekspozycji wsi Cigacice, Górki Małe i Głogusz od strony rzeki Odry, wsi Głogusz, wsi Klępsk i Buków od strony północnej i południowej, wsi Kalsk od strony południowej i zachodniej, wsi Brody i Pomorsko od strony rzeki Odry i od północy.

Ponadto proponuje się objąć tą strefą punkty widokowe w kierunku dominant obiektów sakralnych w Brodach, Bukowie, Cigacicach, Kalsku, Kijach, Klępsku, Mozowie, Pomorsku.

STREFA „K” - ochrony krajobrazu obejmującego tereny integralnie związane z zespołem zabytkowym znajdującym się w jego ścisłym sąsiedztwie. Proponuje się nią objąć tereny wokół wsi; Głogusz, Kije, Brody, Pomorsko, Klępsk, Okunin, Łęgowo, Buków, Kalsk, Mozów, Kruszyna. Obłotne, Krężoły i miasto Sulechów.

STREFA „W” - ochrony stanowisk archeologicznych. W mieście są to:

- tereny wzgórza zamkowego, podzamcza i zbieg ulic Jana Pawła II, Chopina i al. Wielkopolskiej,
- tereny placu Kościelnego z przyległościami wraz z Bramą Piastowską,
- rejon dawnej bramy Zielonogórskiej, u zbiegu ulic: Okrężna, Sikorskiego, Nowy Rynek, PCK,
- działka kościoła filialnego przy ul. Okrężnej.

Ponadto, strefą tą objęto, obszary strefy „A” i „B” w mieście. Na terenie gminy są to tereny wymienione w uwarunkowaniach zagospodarowania przestrzennego w rozdziale dotyczącym zagadnień kulturowych. Szczególnie ważne jest rozpoznanie stanowisk, przypuszczalnych grodzisk w Kijach, Pomorsku i Górzykowie.

Na wyznaczonych obszarach należy przeprowadzić badania archeologiczne, a wszelkie działania inwestycyjne i prace ziemne, muszą być prowadzone pod nadzorem właściwych służb archeologicznych i konserwatorskich. Należy się również liczyć z zakazem realizacji inwestycji w tej strefie.

Bezwzględnej ochronie prawnej, podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków wymienione w uwarunkowaniach studium. Wszelka działalność, w wymienionych zasobach i w ich otoczeniu,

musi się odbywać według wytycznych konserwatorskich, specjalistycznych projektów opracowywanych przez wykonawców posiadających stosowne uprawnienia konserwatorskie, pod ścisłym nadzorem służb konserwatorskich i po uzyskaniu decyzji właściwej służby konserwatorskiej.

Wszelka działalność inwestycyjna związana z obiektami oraz układami urbanistycznymi i ruralistycznymi objętymi w poszczególnych miejscowościach ewidencją odbywać się powinna pod nadzorem służb konserwatorskich.

7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Sulechów nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy zawierają zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

1) Uchwała nr VII/41/2003 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 1 kwietnia 2003 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sulechów dla terenu położonego w obrębie Kalsk.

art. 6.1. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym zarząd właściwego powiatu i właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków odpowiednich zarządzeń.

2) Uchwała nr VII/54/2003 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 28 kwietnia 2003 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Sulechów - Brzezie.

art. 4.2. Warunki ochrony wartości kulturowych: osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są: a) niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, b) zabezpieczyć odkryty przedmiot, c) wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

3) Uchwała nr VII/55/2003 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 28 kwietnia 2003 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania wsi Krężoły.

art. 4.2. Warunki ochrony wartości kulturowych: osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są: a) niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, b) zabezpieczyć odkryty przedmiot, c) wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić

lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

4) Uchwała nr VII/56/2003 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 28 kwietnia 2003 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania wsi Cigacice, Górki Małe, Górzykowo i Leśna Góra.

art. 4.2. Warunki ochrony wartości kulturowych: osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są: a) niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, b) zabezpieczyć odkryty przedmiot, c) wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń. 2) w celu ochrony krajobrazu należy zapewnić ochronę widoku na skarpe od strony rzeki Odry a inwestycję zaopiniować przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5) Uchwała nr VII/57/2003 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 28 kwietnia 2003 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego w obrębie Okunin.

art.3.8. Ochrona wartości kulturowych a) osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiot, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Zarząd Gminy i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jednocześnie zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń (art. 22 ustawy z dnia 15 lutego 1962r. o ochronie dóbr kultury, Dz. U. Z 1999r. Nr 98 poz. 1150), b) nową zabudowę projektowaną wzdłuż ciągów komunikacyjnych należy pod względem kubatury, formy architektonicznej oraz materiałów wykończenia zewnętrznego stosować harmonijnie do zabudowy historycznej, c) na terenie nie występują zabytki naziemne.

6) Uchwała nr XVIII/143/2004 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 1 czerwca 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 1 miasta Sulechów.

art. 6.1. Utrzymuje się do zachowania obiekty objęte ewidencją konserwatorską wykazane na rysunku planu. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiot, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Zarząd własnej gminy i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednocześnie zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

3. Rozbiórki obiektów o wartościach historycznych dopuszcza się w sytuacjach szczególnie

uzasadnionych ich stanem zachowania, stwarzającym zagrożenie dla życia lub mienia, po uzyskaniu pozytywnej opinii służby konserwatorskiej. 5. Realizacja ustaleń w zakresie zagospodarowania terenów oraz rozwiązań technicznych i architektonicznych winna uwzględniać potrzeby osób niepełnosprawnych.

7) Uchwała nr XIX/163/2004 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 2 lipca 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Pomorsko części obrębu Mozów i części obrębu Górki Małe w gminie Sulechów.

art. 6.1. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednocześnie zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń. 2. Prace ziemne związane z w/w inwestycją wymagają zapewnienia nadzoru archeologicznego.

8) Uchwała nr XXXIV/306/2005 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 listopada 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Brzezina k. Pomorska, części obrębu Pomorsko i części obrębu Kije.

art. 9.1. Dla obszaru objętego planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1) w stosunku do ukształtowanej zabudowy ustala się: a) zapobieganie powstawaniu ubytków w ciągach tej zabudowy i tworzenie warunków do jej odbudowy, b) utrzymanie i eksponowanie jej walorów – proporcji, form elewacji i dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa i materiału budowlanego, c) kształtowanie walorów nowej zabudowy mieszkalnej poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnej przy określaniu formy architektonicznej i używaniu materiałów budowlanych, 2) wyznacza się strefę: ochrony stanowisk archeologicznych „W”. 2. Zobowiązuje się każdego kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa.

9) Uchwała nr XXXIV/307/2005 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 listopada 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Brody.

art. 9.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dla obszaru objętego planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

oraz dóbr kultury współczesnej: 1) w stosunku do historycznie ukształtowanej zabudowy ustala się

a) zapobieganie powstawaniu ubytków w ciągach tej zabudowy i tworzenie warunków do jej odbudowy; b) utrzymanie i eksponowanie jej walorów – proporcji, form elewacji i dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa i materiału budowlanego; c) kształtowanie walorów nowej zabudowy mieszkalnej, poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnej przy określaniu formy architektonicznej i używaniu materiałów budowlanych; 2) obejmuje się ochroną obiektów zabytkowych posiadających znaczące walory kulturowe oznaczone graficznie na rysunku planu, na zasadach określonych w rozdziale III. 2. Zobowiązuje się każdego, kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co, do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa.

10) Uchwała nr XXXVI/343/2006 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 stycznia 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów w obrębie geodezyjnym Cigacice, w obrębie geodezyjnym Górki Małe oraz w obrębie geodezyjnym Górzykowo.

art. 9.1. Dla obszaru objętego planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, celem, których jest ochrona konserwatorska zabytków budownictwa, komponowanej zieleni i techniki ujętych w ewidencji konserwatorskiej, utrzymanie i wyeksponowanie zabytków i struktury krajobrazu kulturowego. 1) w stosunku do układów przestrzennych terenów wsi a także walorów krajobrazowych ich otoczenia ustala się: a) utrzymanie historycznych układów przestrzennych wsi, zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, b) wypełnienie ubytków w historycznie ukształtowanych ciągach zabudowy z poszanowaniem zasady dobrego sąsiedztwa i wykorzystania lokalnych tradycji budowania, c) utrzymanie i eksponowanie układów przestrzennych siedlisk, a także drobnych elementów zagospodarowania, w tym pomników i dawnych urządzeń technicznych i komunikacyjnych, d) zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych oraz utrzymanie ich roli w otoczeniu, e) zahamowanie niekorzystnych procesów degradacji krajobrazu: pozostawienie ugorów na terenach rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, obudowy brzegów cieków wodnych tymczasowymi obiektami turystycznymi. 2) w stosunku do historycznie ukształtowanej zabudowy ustala się: a) zapobieganie powstawaniu ubytków w ciągach zabudowy i tworzenie warunków do jej odbudowy, b) utrzymanie i eksponowanie jej walorów – proporcji, form elewacji i dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej

zdobnictwa i materiału budowlanego, c) kształtowanie walorów nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno-turystycznej i produkcyjnej poprzez nawiązanie do tradycji i wartości regionalnej przy określeniu formy architektonicznej i używaniu materiałów budowlanych, 3) wyznacza się strefy: a) ingerencji konserwatorskiej „B” w granicach określonych na rysunku planu, b) ochrony ekspozycji „E”, c) ochrony krajobrazu „K”, d) ochrony stanowisk archeologicznych „W”, 4) obejmuje się ochroną obiekty zabytkowe posiadające znaczące walory kulturowe oznaczone graficznie na rysunku planu, na zasadach określonych w rozdziale 3.2. Zobowiązuje się każdego, kto w trakcie prowadzenie robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, b) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia, c) niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Sulechowa.

11) Uchwała nr XXXVI/344/2006 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 stycznia 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Brzezie k. Sulechowa i części obrębu 1 miasta Sulechów

art. 9.1. W zakresie ochrony wartości kulturowych ustala się: zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku do: a) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, b) zabezpieczenia, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia, c) niezwłocznego powiadomienia o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Sulechowa. 2. Część obszaru położona po wschodniej stronie drogi krajowej stanowi naturalną ekspozycję miasta Sulechowa, w związku z tym zakazuje się: 1) lokalizacji stacji bazowych telefonii komórkowych; 2) lokalizacji reklam wielkogabarytowych.

12) Uchwała nr XLII/396/2006 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 22 sierpnia 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów geodezyjnych 1 i 2 miasta Sulechów oraz części obrębu Kruszyna i zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Sulechów – Brzezie

art. 8.1. W zakresie ochrony wartości kulturowych ustala się: 1) utrzymuje się do zachowania budynek o nr 18 przy ul. Armii Krajowej ujęty w ewidencji zabytków, wskazany na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 4; 2) utrzymuje się do zachowania budynek nr 56 przy ul. Armii Krajowej wpisany do rejestru zabytków pod nr 2980, wskazany na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 5; 3) utrzymanie obiektów wymienionych w p-kcie 1 i 2 we właściwym stanie technicznym oraz poddawanie ich zabiegom konserwatorskim. 2. Obszary położone przy ul. Armii Krajowej i obszar położony przy ul. Okrężnej i ul. Kamiennej leżą w strefie A stanowiącej zespół

urbanistyczno – krajobrazowy miasta Sulechów, wpisany do rejestru zabytków pod nr 58. Strefa ochrony konserwatorskiej A stanowi obszar pełnej ochrony konserwatorskiej na terenie miasta o dużych wartościach kulturowych, dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej przeznaczonej do bezwzględного zachowania. Ochronie konserwatorskiej poddaje się historyczną kompozycję przestrzenną wraz z jej integralnymi elementami. 3. Na wymienionych w ust. 2 obszarach obowiązuje: 1) przeprowadzenie badań archeologicznych, które winny poprzedzać wszelkie prace ziemne przy realizacji inwestycji; 2) uzyskanie uzgodnienia z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na wszelkie działania inwestycyjne, lokalizacje nowych obiektów, rozbiórki, podziały terenu i jego zagospodarowanie. 4. Osoby prowadzące roboty budowlane lub ziemne na wszystkich obszarach objętych planami miejscowymi i na obszarze objętym zmianą planu w razie odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zobowiązane są: 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczyć ten przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków; 3) niezwłocznie zawiadomić o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sulechowa.

13) Uchwała nr XLV/431/2006 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Górki Małe, Mozów, Nowy Świat, Kije oraz części obrębu 3 miasta Sulechów.

art. 6.1. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednocześnie zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń. 2. Prace ziemne związane z w/w inwestycją wymagają zapewnienia nadzoru archeologicznego.

14) Uchwała nr XLV/432/2006 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów geodezyjnych Mozów, Brzezina k. Sulechowa, części obrębu 3 miasta Sulechów i części obrębu Nowy Świat.

9.1. Dla obszaru objętego planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej celem których jest ochrona, utrzymanie i zachowanie najwartościowszych elementów zabytkowych, kulturowych i krajobrazowych, dla których szczegółowe ustalenia zawarte są w rozdziale III: 1) wyznacza się strefy: a) ochrony ekspozycji „E”; b) ochrony stanowisk archeologicznych „W”; 2) zobowiązuje każdego kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b)

zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;

c) niezwłocznie zawiadomić o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa;

15) Uchwała nr IV/27/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 20 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Górki Małe i części obrębu Cigacice.

art. 9. Zobowiązuje się każdego kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa.

16) Uchwała nr IX/99/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Krężoły.

art. 9.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

17) Uchwała nr IX/100/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Mozów z przeznaczeniem terenu jako strefy ochronnej strzelnicy garnizonowej.

art. 8.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i

miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

18) Uchwała nr IX/101/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Brzezie koło Sulechowa.

art. 10.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje

zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

19) Uchwała nr IX/102/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego wsi Górzynkowo, gmina Sulechów.

art. 10.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku

ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest

obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

20) Uchwała nr IX/103/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego wsi Cigacice i Górzykowo, gmina Sulechów.

art. 10.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje

zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku

ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do:

1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

21) Uchwała nr IX/104/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu I miasta Sulechów.

art. 10.1. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

22) Uchwała nr IX/105/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie Kalsk, gmina Sulechów.

art. 10.1 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym zmianą planu ochrona zabytków obejmuje zobowiązanie osób prowadzących roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem do: 1) wstrzymania wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać Lubuskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1, pkt 3. 3. Na terenach objętych zmianą planu brak jest obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. 4. Na terenach objętym zmianą planu nie stwierdzono występowania stanowisk archeologicznych.

23) Uchwała nr XIV/173/2007 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 18 grudnia 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Krężoły.

art. 9. Dla obszaru objętego planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej celem których jest ochrona, utrzymanie i zachowanie najwartościowszych elementów zabytkowych, kulturowych i krajobrazowych, dla których szczegółowe ustalenia zawarte są w rozdziale III: 1) wyznacza się strefę: ochrony ekspozycji „E”; 2) zobowiązuje każdego kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych i ziemnych odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem : a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli to nie jest możliwe Burmistrza Sulechowa.

24) Uchwała nr XXIII/282/2008 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 października 2008 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 2 miasta Sulechów oraz części obrębu Kruszyna.

art. 9. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na dalszych obszarach w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

25) Uchwała nr XXIII/283/2008 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 października 2008 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Obłotne.

Art. 9.1. Dla wszelkich prac ziemnych planowanych do wykonania w granicach i bezpośrednim

sąsiedztwie istniejących stanowisk archeologicznych, należy zapewnić prowadzenie ratowniczych badań archeologicznych i uzyskać na te badania decyzję pozwolenia Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zgodnie z przepisami szczególnymi. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na dalszych obszarach w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

26) Uchwała nr XXIII/284/2008 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 października 2008 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 2 miasta Sulechów, części obrębu Cigacice i części obrębu Górzykowo oraz zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego części obrębu 1 miasta Sulechów, części obrębu Brzezie k. Sulechowa i Sulechów – Brzezie.

art. 8.1. Teren położony przy ul. Okrężnej i teren skrzyżowania ulic: Jana Pawła II, Łukasiewicza i Kopernika leżą w strefie A stanowiącej zespół urbanistyczno – krajobrazowy miasta Sulechów, wpisany do rejestru zabytków pod nr 58. Strefa ochrony konserwatorskiej „A” stanowi obszar pełnej ochrony konserwatorskiej na terenie miasta o dużych wartościach kulturowych, dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej przeznaczonej do bezwzględного zachowania. Ochronie konserwatorskiej poddaje się historyczną kompozycję przestrzenną wraz z jej integralnymi elementami. 2. Na wymienionych w ust. 1 obszarach obowiązuje: 1) przeprowadzenie badań archeologicznych, które winny poprzedzać wszelkie prace ziemne przy realizacji inwestycji; 2) uzyskanie uzgodnienia z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na wszelkie działania inwestycyjne, lokalizacje nowych obiektów, rozbiórki, podziały terenu i jego zagospodarowanie. 3. Osoby prowadzące roboty budowlane lub ziemne na wszystkich obszarach objętych planami miejscowymi i na obszarze objętym zmianą planu w razie odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zobowiązane są: 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczyć ten przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków; 3) niezwłocznie zawiadomić o tym Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sulechowa.

27) Uchwała nr XXXII/368/2009 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 16 czerwca 2009 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 2 miasta Sulechów.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym planem zobowiązuje się osoby prowadzące roboty budowlane

i ziemne w przypadku ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku do: 1) wstrzymania wszelkie prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków przyjęte zawiadomienie.

28) Uchwała nr XXXV/397/2009 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 września 2009 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 1 miasta Sulechów.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym planem zobowiązuje się osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku do: 1) wstrzymania wszelkie prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków przyjęte zawiadomienie.

29) Uchwała nr XXXV/401/2009 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 września 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „Piastów” w Sulechowie.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Na obszarze objętym planem zobowiązuje się osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku do: 1) wstrzymania wszelkie prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sulechowa; 4) Burmistrz Sulechowa jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków przyjęte zawiadomienie.

30) Uchwała nr XXXV/403/2009 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 września 2009 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu części obrębu Kalsk.

art. 4. Układ przestrzenny terenu części wsi Kalsk objęty granicami opracowania planu, dla którego: 1) ustala się: a) zachowanie zasadniczych elementów historycznego układu przestrzennego, rozplanowanie ulic wiejskich i ich przekrojów wraz z szerokością przeznaczoną dla komunikacji; b)

utrzymanie podziału parcelacyjnego w obszarze historycznego układu przestrzennego, c)
realizacja nowej zabudowy mieszkalno-usługowej poza historycznym układem w oparciu o istniejące
drogi lokalne oznaczone w planie KL-12 oraz 2KL-10 i 3KL-10; d) realizację nowej zabudowy
wyłącznie w strukturze wolnostojącej lub bliźniaczej; e) gabaryty nowej zabudowy uwzględniające
skalę i bryłę regionalnej zabudowy; 2) dopuszcza się lokalizację obiektów o funkcji usługowej w ciągu
zieleni parkowej, w sąsiedztwie istniejących stawów oraz przy węźle drogowym planowanej drogi S3 i
w rejonie istniejącego cmentarza; 3) zakazuje się: a) realizacji wielorodzinnej i szeregowej
zabudowy mieszkaniowej; b) lokalizacji stacji bazowych telefonii komórkowej. Art. 6.1. Zachowanie
zasadniczych elementów historycznego układu przestrzennego. 2. Utrzymanie historycznej
zabudowy wpisanej do rejestru zabytków lub objętej ewidencją konserwatorską, w dobrym stanie
technicznym i estetycznym oraz utrzymanie detalu architektonicznego z uzupełnieniem istniejących
ubytków. 3. Dostosowanie nowej zabudowy, do historycznej kompozycji przestrzennej wsi w zakresie
skali i bryły, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i
współczesnej. 4. W odniesieniu do całego terenu objętego planem obowiązuje zasada, że osoby
prowadzące roboty budowlane i ziemne w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku
archeologicznego, zobowiązane są niezwłocznie zawiadomić Wojewódzkiego Lubuskiego
Konserwatora Zabytków
lub Burmistrza Sulechowa i jednocześnie zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i
wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić do czasu wydania przez Konserwatora Zabytków
odpowiednich zarządzeń.

31) Uchwała nr XLVII/508/2010 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 sierpnia 2010 roku w sprawie
uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Obłotne.
art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury
współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w
przypadku ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania
wszelkie prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia, przy użyciu
dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o
powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Sulechowa, który jest
obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi
zabytków przyjęte zawiadomienie.

32) Uchwała nr XLIX/511/2010 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 września 2010 r. w sprawie
miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 3 miasta Sulechów, części
obrębu Brzezina k. Sulechowa, części obrębu Mozów i części obrębu Kije.

art. 8.1. W obrębie obszaru objętego planem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne: 1)

Suchawa, stan. 2 (AZP 58-15/2) – ślady osadnicze z epoki brązu, późnośredniowieczne i nowożytny; 2) Suchawa, stan. 3 (AZP 58-15/17) – ślady osadnicze z epoki kamienia i nowożytny; 3) Mozów, stan. 14 (AZP 59-15/27) – ślady osadnicze starożytne i późnośredniowieczne; 4) Mozów, stan. 15 (AZP 59-15/28) ślady osadnicze starożytne, późnośredniowieczne oraz z okresu nowożytności; 5) Mozów, stan. 16 (AZP 59-15/29) – ślady osadnicze starożytne, późnośredniowieczne oraz z okresu nowożytności. 2. Przy prowadzeniu prac ziemnych w granicach i bezpośrednim sąsiedztwie istniejących stanowisk archeologicznych, należy zapewnić prowadzenie ratowniczych badań archeologicznych i uzyskać na te badania pozwolenie Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zgodnie z przepisami szczególnymi. 3. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na dalszych obszarach w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

33) Uchwała nr LI/529/2010 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 19 października 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Krężyły, części obrębu Kruszyna i części obrębu 2 miasta Sulechów.

Art. 8.1. W obrębie obszaru objętego planem zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne: 1) Sulechów stan. 28 (AZP 59-15/44) – punkty osadnicze z wczesnego średniowiecza i okresu nowożytnego. Przeprowadzono ratownicze badania archeologiczne w związku z budową obwodnicy Sulechowa. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na dalszych obszarach w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

34) Uchwała nr 0007.37.2011 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 lutego 2011 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Kruszyna.

Art. 8. Osoby prowadzące roboty budowlane lub ziemne w razie odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zobowiązane są: 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe Burmistrza Sulechowa.

35) Uchwała nr 0007.122.2011 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 18 października 2011r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Sulechów – Brzezie.

Art. 8. Osoby prowadzące roboty budowlane lub ziemne w razie odkrycia przedmiotu, posiadającego cechy zabytku zobowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

36) Uchwała nr 0007.158.2011 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 20 grudnia 2011r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Krężoły i części obrębu 1 miasta Sulechów.

art. 8. 1. Teren objęty planem zlokalizowany jest na obszarze otoczenia zabytków, którym jest zespół urbanistyczny miasta Sulechów, wpisany wraz z tym obszarem do rejestru zabytków pod nr 58, z czego wynika obowiązek uzgadniania robót budowlanych z właściwym organem ochrony zabytków stosownie do przepisów odrębnych. 2. Osoby prowadzący roboty budowlane i ziemne w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym Burmistrza Sulechowa oraz Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Lubuskiego Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

37) Uchwała nr 0007.323.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 21 maja 2013 roku w sprawie zmiany planu zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Brzezina k. Sulechowa i części obrębu 1 miasta Sulechów.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

38) Uchwała nr 0007.352.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 października 2013 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Nowy Świat.

art. 6. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków – dla nowo odkrytych stanowisk archeologicznych, obowiązuje wymóg przeprowadzenia ratowniczych badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi a także weryfikacja i uzupełnienie stosownych ewidencji i wykazów.

39) Uchwała nr 0007.354.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 15 października 2013 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Głogusz.

art. 6. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. 1) wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej „W” relikwów archeologicznych, zgodnie z rysunkiem planu, w której dla

inwestycji związanych z pracami ziemnymi wprowadza się wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi. 2) dla nowo odkrytych stanowisk archeologicznych, obowiązuje wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi, a także weryfikacja i uzupełnienie stosownych ewidencji i wykazów.

40) Uchwała nr 0007.360.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 19 listopada 2013r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów geodezyjnych Mozów, Brzeziny k. Sulechowa, części obrębu 3 miasta Sulechów i części obrębu Nowy Świat.

art. 6. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków – dla nowo odkrytych stanowisk archeologicznych, obowiązuje wymóg przeprowadzenia ratowniczych badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi

41) Uchwała nr 0007.374.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów w obrębie geodezyjnym Cigacice, w obrębie geodezyjnym Górki Małe oraz w obrębie geodezyjnym Górzynkowo.

art. 2.1.3. W art. 9: a) ust. 2 otrzymuje brzmienie: „2. Ujawnione przedmioty o cechach zabytku należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenu oraz postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków.”, b) dodaje się ust. 3 i 4 w brzmieniu: „3. Obejmuje się ochroną zabytek archeologiczny – stanowisko archeologiczne – grodzisko, wykazane na rysunku planu – stanowiącym załącznik nr 4. 4. Zabytek archeologiczny, o którym mowa w ust. 3, należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenu i postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków.”

42) Uchwała nr 0007.376.2013 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów w obrębie geodezyjnym Nowy Świat

art. 9. Ujawnione przedmioty o cecha zabytku należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenu oraz postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków.

43) Uchwała nr 0007.46.2015 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 17 marca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu 2 miasta Sulechów

§ 13. Obszar objęty planem zlokalizowany jest w całości na terenie otoczenia zabytku wpisanego do rejestru pod nr 58 - miasto Sulechów, dla którego obowiązują przepisy odrębne oraz następujące ustalenia:

- 1) działania projektowe winny uwzględniać ochronę wartości widokowych zabytku - miasta Sulechów;*
- 2) nową zabudowę należy dostosować do historycznej w zakresie skali i bryły, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej;*

3) należy prowadzić działalność inwestycyjną uwzględniając istniejące już związki przestrzenne.

§ 14. 1. Ustala się ochronę konserwatorską obszarów i obiektów oznaczonych na rysunku planu.

2. Dla obiektów i obszarów, o których mowa w ust. 1, obowiązuje:

- 1) utrzymanie w historycznej formie architektonicznej, gabarytach oraz dobrym stanie technicznym;
- 2) uporządkowanie elewacji budynków z uwzględnieniem zasad ich historycznych podziałów;
- 3) w przypadku daleko posuniętych przekształceń odtworzenie historycznej formy obiektu;
- 4) utrzymanie możliwie pełnego wyposażenia i wystroju zewnętrznego budynków (detalu architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej, schodów itp.);
- 5) zakaz stosowania pokryć dachowych z blachy dachówkopodobnej;
- 6) zastosowanie pokryć historycznie występujących na danym terenie;
- 7) usuwanie z elewacji lub dostosowanie do kolorystyki elewacji elementów szpecących (okablowania, anten przekaźnikowych, skrzynek elektrycznych, telekomunikacyjnych, gazowych);
- 8) utrzymanie w historycznej formie układu kompozycyjnego cmentarza pomiędzy ul. Przemysłową a Piaskową wraz z elementami historycznej zieleni komponowanej, nawierzchniami, elementami małej architektury.

3. Zasób wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków podlega sukcesywnemu rozpoznaniu i może być aktualizowany.

§ 15. 1. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu.

2. W obrębie stanowisk archeologicznych obowiązują przepisy odrębne.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Sulechów, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Sulechów prezentują zróżnicowany stan zachowania.

BUKÓW

Wieś wymieniana w dokumentach kapituły generalnej cystersów – wzmianka o opatach z Bukowa - w latach 1279 i 1280, w XV w. należała do rodziny von Kalckreuth, w 1550 r. podzielona na dwa folwarki – „górnny” należący do rodziny Kalckreuth i „dolny” do Hansa von Unrunh. W 2 poł. XVI w. wieś została podzielona na pięć części między rodziny: von Kalckreuth, von Unrunh, von Sack, von Schenkendorf i von Müstischen. Kolejna zmiana i podział nastąpiły na pocz. XIX w. Jedną z trzech wydzielonych części wsi zakupił Georg Wilhelm von Finck, który naprzeciw „górnego folwarku”, przy drodze prowadzącej z Bukowa do Kalska, wznosił okazałą siedzibę mieszkalną i rozbudował folwark. Majątek zmieniał jeszcze wielokrotnie właściciele. Zespół pałacowo-folwarczny otoczony parkiem krajobrazowym, za którym od wschodu rozciąga się obszerne podwórze gospodarcze.

Pałac wzniesiony w 2 ćw. XIX w., murowany z cegły, tynkowany, na rzucie zbliżonym do litery „U” z poprzecznymi skrzydłami zamkniętymi trójbocznymi aneksami, z prostokątnymi ryzalitami i półkolistymi oraz prostokątnymi aneksami. Eklektyczny budynek z przewagą cech neorenesansowych, znacznie rozcłonkowany, zróżnicowany w wysokościach, z dominantą wieży w fasadzie. W całości podpiwniczony. Korpus i skrzydła boczne dwukondygnacyjne, nakryte dachami - czterospadowym korpus i trójspadowymi wysunięte partie skrzydeł. Między skrzydłami podpiwniczony taras z otwartymi trzema arkadami, poprzedzony jednobiegowymi schodami. Pośrodku fasady czterokondygnacyjna, kwadratowa wieża o obniżonych dwóch kondygnacjach górnych, czwarta kondygnacja ażurowa, o arkadowych ścianach. Ściany budynku przepruwają różnego kształtu otwory okienne i drzwiowe. Elewacje zdobione bogatym detalem architektonicznym.

W 1931 r. ówczesny właściciel Erich Schulz przeprowadził renowację pałacu. Po wojnie budynek był użytkowany m.in. przez PGR, które odnowiło elewacje. Obecnie obiekt jest własnością Gminy, zaadaptowany na szkołę. Budynek utrzymany w dostatecznym stanie. Zawilgocenia występują w dolnych partiach murów.

Park, założony w 2 poł. XIX w. o powierzchni ok. 4 ha, na planie prostokąta, o swobodnej, nawiązującej do stylu krajobrazowego kompozycji. Założenie oparto na wprowadzeniu różnorodnych gatunków drzew, na ich formach pokrojowych, barwach i efektach plastycznych. Wśród starodrzewu, który zachował charakter drzew pomnikowych – dęby, lipy, kasztanowce - umiejętnie zostały wplecione grupy drzew wiekowo młodszych oraz pojedynczo

drzewa aklimatyzowane np. platan klonolistny, tulipanowiec amerykański, miłorząb dwukłapowy. Układ przestrzenny parku zachował się w swoich pierwotnych zarysach. W centralnej części założenia istnieje niewielka polana z murawą trawiastą, obecnie boisko szkolne. Utrzymany w dostatecznym stanie; usunięto samosiewny, zdziczałe krzewy. W północnej części zachowały się ślady po cmentarzu byłych właścicieli majątku. Wskazana rewaloryzacja i uzupełnienie zieleni parkowej o nowe nasadzenia,

Budynki folwarczne wzniesione głównie w 4 ćw. XIX w., zamykają z trzech stron prostokątny w rzucie plac obszernego podwórza gospodarczego. Jego południową pierzeję tworzą stajnia ze spichlerzem i obora, pomiędzy którymi znajduje się główny wjazd na podwórze, północno-wschodnią owczarnia. Budynki na rzucie prostokąta, wzniesione z ciosanego kamienia polnego i cegły ceramicznej, nieotynkowane. Użytkowane, utrzymane w dobrym stanie.

KALSK

Wieś wzmiankowana w 1385 r. Około 1500 r. należała do rodu von Löben. W 2 ćw. XVI w. została podzielona między rodziny von Bornstädt i von Löben. Jednak od początku XVII w. już cała wieś należała do rodu von Bornstädt, którzy władali nią do końca XVIII w. Na przełomie XVII i XVIII w. wzniesiona została w Kalsku pierwsza siedziba szlachecka. W 1792 roku majątek odkupił Ludwig von Sydow. W rękach jego spadkobierców majątek pozostawał do czasu zakończenia II wojny światowej. W 3 ćw. XIX w. z inicjatywy Otta von Sydow przebudowano pałac i założono park krajobrazowy, który otoczył rezydencję od północy i zachodu. Od wschodu dawny dziedziniec reprezentacyjny zagospodarowany został ozdobnie zakomponowaną zielenią, za nim znajduje się częściowo zachowana zabudowa folwarczna. Od strony południowej przylega teren kościoła.

Kościół filialny p.w. Matki Bożej Częstochowskiej, z pocz. XVI w., rozbudowany w 1826 r. Pierwszy kościół istniał już w XII-XIII w. W 1375 r. parafia należała do diecezji poznańskiej. Od 1526 r. znajdowała się w rękach protestantów. Późnogotycki kościół orientowany, murowany z kamienia i cegły, na rzucie prostokąta z kwadratową w planie wieżą od zachodu i poligonalnie zamkniętym, węższym od korpusu nawowego prezbiterium od wschodu. Od strony północnej przylega do prezbiterium prostokątna w planie zakrystia. Wieża kościoła jest murowana do wysokości ścian bocznych, wyżej ustrój konstrukcyjny słupowo-ryglowy z zastrzałami, od zewnątrz oszalowana. Zakończona okapem, przechodzącym w ośmioboczny stożkowy hełm zwieńczony iglicą z kulą. Okap i hełm wieży pokryte gontem. Nad korpusem nawy dach dwuspadowy. Nad prezbiterium i zakrystią niższy dach trójspadowy, kryte gontem. Elewacje przepruwają wąskie okna zamknięte półkoliście oraz od zachodu i południa portale uskokowe zamknięte łukami o wykroju w ośli grzbiet. Kościół w swojej zasadniczej formie pochodzi z pocz. XVI w. Drewniana wieża nadbudowana w 1826 r. Wnętrze jednonawowe z ciekawą strefą ścian, które zostały rozczłonkowane ostrołukowymi

wnękami. Nawa i prezbiterium przekryte są pozornymi sklepieniami kolebkowymi. Wyposażenie kościoła współczesne.

Remont kapitalny przeprowadzono w latach 1957-1959. Wykonano wówczas nowe pokrycie dachu gontem oraz usunięto tynki z elewacji odsłaniając lico murów, we wnętrzu wprowadzono nowe elementy wyposażenia m.in. ołtarz, empore zachodnią, ławki oraz boazerię. Kolejny remont w latach osiemdziesiątych. W 1990 r. przełożono pokrycie dachu. W 2012 r. wymieniono pokrycie dachowe na nowy gont drewniany, a także dokonano wymiany deskowań ścian szczytowych. Wymieniono rynny i rury spustowe oraz instalację odgromową.

Pałac zbudowany został na przełomie XVII i XVIII w. Przebudowany w 2 poł. XIX w. Wówczas powiększono go przez dobudowanie od północy skrzydła bocznego. W latach 1910-1920 dobudowano skrzydło południowe. Budynek eklektyczny wzniesiony na planie podkowy z ośmioboczną w północno-wschodnim narożniku. Bryła rezydencji dwukondygnacyjna, podpiwniczona, zaakcentowana ryzalitem i pseudoryzalitem z dobudówką oraz trójkondygnacyjną wieżą zwieńczoną krenelażem. Korpus nakryty dachem czterospadowym z naczółkiem od południa. Nad skrzydłem północnym dach trójspadowy, a nad południowym niższy – dwuspadowy. W elewacji frontowej trójosiowy ryzalit z głównym wejściem i gankiem wspartym na dwóch kolumnach, na którym wmurowana jest kamienna tablica z kartuszem przedstawiającym herb rodziny von Sydow. Po lewej stronie ryzalitu, na wysokości piętra znajduje się balkon podtrzymywany trzema kolumnami, a pod nim drugie wejście do budynku. Centralną część elewacji tylnej korpusu zajmuje pseudoryzalit nakryty trójspadowym daszkiem. Do wysokości okien poddasza dostawiona jest jednoosiowa dobudówka zwieńczona trójkątnym szczytem. Na elewacji północnej znajduje się zadaszony taras. Elewacje bogato zdobione dekoracją architektoniczną. Wewnątrz pałacu zachowały się elementy historycznego wystroju.

Po wojnie pałac miał wielu użytkowników. Od 1998 r. w posiadaniu Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie, Instytutu Zarządzania i Inżynierii Rolnej. Wówczas też obiekt wyremontowano i zaadaptowano na potrzeby uczelni. Obiekt utrzymany w dobrym stanie technicznym.

KŁĘPSK

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1314 r. Wówczas należała do komesa Jaktora i jego żony Jadwigi. W 1341 r. wymieniani byli jako współwłaściciele Heinz Wolgast oraz Tydekin i Hennig Brederlowie. W latach 1385 -1388 właścicielami wsi byli Hannus de Calkruthe i Fricz Treppelen. którzy jako właściciele wymieniani są jeszcze w latach późniejszych. W 1438 r. osiedlił się tutaj Henryk Unruh, pierwszy z przedstawicieli rodu, w którego posiadaniu była wieś do pocz. XVII w. Następnie właścicielami były m.in. rody: von Kalckreuth i von Troschke. W 1844 r. wieś została

sprzedana Królewskiemu Towarzystwu Handlu Morskiego. Ostatnimi właścicielami wsi byli Philipsbornowie.

Kościół, obecnie rzymskokatolicki, filialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, usytuowany w centrum wsi, na zboczu niewielkiego wzniesienia opadającego w kierunku północnym. Wzniesiony w 2 poł. XIV w. jako budynek w całości drewniany o konstrukcji zrębowej, którego jedna ze ścian, z charakterystycznym oknem szczelinowym, zachowana w budowlu do dzisiaj. W latach 1586 - 1614 nastąpiła przebudowa i adaptacja kościoła do obrządku luterańskiego. Przebudowano wówczas ściany boczne prezbiterium i nawy z konstrukcji zrębowej na konstrukcję szachulcową z wypełnieniem ceglany. We wnętrzu pojawiły się empory, obiegające całość budowli. Na zewnątrz kościoła dostawiono przedsionek prowadzący na empore południową. Pozorne sklepienie prezbiterium, strop nawy i ściana tęczowa zostały pokryte polichromiami, głównie o tematyce biblijnej. W 1657 r. dobudowano wieżę, w miejscu średniowiecznej, która spłonęła podczas wojny trzydziestoletniej. Kościół orientowany, założony na prostym rzucie składającym się z niewielkiej, zbliżonej do kwadratu nawy, węższego, prostokątnego prezbiterium od strony wschodniej i przylegającej od zachodu wieży na planie kwadratu, zwieńczonej iglicą. Od północy do prezbiterium, na całej jego długości, przylega dwukondygnacyjna przybudówka podzielona poprzecznie na dwie części – większą zakrystię oraz mniejszą kruchtę. Od strony zachodniej, do przybudówki przylega parterowa kaplica założona na rzucie zbliżonym do kwadratu, wchodząca w obręb nawy. Wzdłuż ściany północnej nawy biegnie zewnętrzna klatka schodowa. Świątynia nakryta dachem wielopołaciowym, gontem. W kościele od kilkunastu lat przeprowadzane są kompleksowe prace remontowo-konserwatorskie budynku, jego wyposażenia i wystroju.

Na terenie cmentarza przykościelnego szczątkowo zachowane nagrobki. Na fundamentach dawnej kaplicy grobowej rodziny Philipsborn wzniesiono współczesną kaplicę.

KRUSZYNA

Wieś wymieniana w 1501 r jako *Krawsze*, zaś w 1587 r. jako *Kruszyna*, podzielona na trzy części. Pod koniec XVIII w. wymieniane są trzy majątki rycerskie, należące do rodzin Lange, Bohne i Steinbart. Właścicielami majątku, w którym zbudowano na przełomie XVIII i XIX w. pałac, był ród von Steinbart. Natomiast pod koniec XIX w. właścicielami został ród von Rahm. Ostatnim przedstawicielem rodu i właścicielem pałacu przed II wojną światową był dr Fritz Rahm.

Pałac wzniesiony na przełomie XVIII/XIX w. na zachodnim krańcu wsi. Budynek jednokondygnacyjny, murowany, na wyniesionym podpiwniczeniu, założony na rzucie litery U, o krótkich skrzydłach bocznych od strony południowej. Wtórnie wprowadzono do budynku frontowy ryzalit, poprzedzony reprezentacyjnymi, wysokimi schodami. Bryła główna nakryta wysokim dachem czterospadowym, skrzydła boczne – trójspadowym, ryzalit dachem dwuspadowym, kryte dachówką

ceramiczną. Elewacje z zachowanym detalem architektonicznym. Wnętrza pałacu przebudowane w latach 60. XX w. na potrzeby placówki oświatowej. Obecnie siedziba Centrum Usług Socjalnych OPS Sulechów. Wielokrotnie remontowany w dobrym stanie technicznym.

Dwór (rządcówka), położony w obrębie dawnego założenia dworsko-folwarcznego, we wschodniej części wsi. Budynek klasycystyczny, wzniesiony w 1816 r., pierwotnie na rzucie prostokąta, z czworobocznym portykiem od strony frontowej wspartym na sześciu kanelowanych kolumnach, poprzedzonym wachlarzowymi schodami. Murowany, podpiwniczony, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. Powiększony na przełomie XIX i XX w. o czworoboczny aneks przy elewacji bocznej, nakryty dachem płaskim. Wnętrza dworu przebudowano w latach 80. XX w. Obiekt po remoncie, w dobrym stanie, obecnie stanowi własność prywatną.

ŁĘGOWO

Pierwsza wzmianka na temat Łęgowa pochodzi z 1346 r., wymieniany był wówczas Hans von Unruh, właściciel wsi. W 1448 r. Łęgowo należało do Wolfa von Nassow, od 1538 r. przez kilkadziesiąt lat do potomnych Adolpha von Sack. Na przełomie XVII i XVIII wieś należała do rodu von Knebedorf, a ok. 1761 r. była we władaniu rodziny von Schenkendorff. Od 1838 r. ponownie znalazła się w rękach rodziny von Unruh, która w południowo-wschodniej części wsi, w obrębie rozległego założenia folwarcznego, wybudowała dwupiętrową siedzibę i założyła park. W latach 1903 - 1929 właścicielami majątku była rodzina von Sydow.

Pałac wzniesiono w 4 ćw. XIX w., większość zabudowań folwarcznych pochodzi również z tego samego okresu. Najstarszym obiektem, z 1 ćw. XIX w., jest budynek oficyny pałacowej. Budynki zlokalizowano przy dwóch równoległych dziedzińcach – głównym i mniejszym gospodarczym. Przy większym zlokalizowane są: po stronie północnej pozostałości obory z gołębnikiem, po stronie południowej zrujnowany pałac z parkiem, w pierzei zachodniej oficyna pałacowa i budynek stodoły z częścią mieszkalną, między którymi znajduje się główny wjazd na dziedziniec. Pierzeję wschodnią tworzą budynki: stajnia, ob. magazyn, obora, budynek mieszkalny nr 53. Przylegające do budynku pierwotnie, stodoła i spichlerz nie istnieją.

Pałac o cechach eklektycznych wzniesiony na planie prostokąta, murowany, podpiwniczony, dwukondygnacyjny. Bryła urozmaicona była ryzalitami oraz klatką schodową dostawioną do elewacji bocznej. Fasada frontowa podkreślona ryzalitem z wejściem głównym poprzedzonym gankiem ze schodami zewnętrznymi. W 1989 r. budynek adaptowano na cele oświatowe, lecz remont generalny zakończył się pożarem. Odtąd obiekt popadał w ruinę, zachowane tylko ściany konstrukcyjne.

Oficyna jest budynkiem murowanym z cegły, w górnych partiach ściany w konstrukcji

szachulcowej. Założona na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna z użytkowym poddaszem, kryta dachem dwuspadowym z naczólkami, pokrytym dachówką karpiówką. Wielokrotnie przebudowywana, zachowała pierwotną formę architektoniczną.

Stodoła z częścią mieszkalną, wzniesione w latach 1904 -1911, z kamienia łamanego i cegły, elewacje tynkowane. W części północnej dom mieszkalny, w części środkowej i południowej trójprzejazdowa stodoła, obecnie zrujnowana.

Budynek stodoły usytuowany jest w granicy z dziedzińcem mniejszym, stanowiąc jego wschodnią pierzeję, zaś południową zajmują dwa budynki mieszkalne. Po zachodniej stronie usytuowany jest lamus, wzniesiony ok. 1870 r. z cegły i kamienia w przyziemiu oraz konstrukcji szachulcowej z wypełnieniem ceglany na wysokości piętra, na rzucie prostokąta z dobudowanym skrzydłem. Każda część nakryta odrębnym dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. Północną pierzeję zamyka dawna owczarnia, po stronie południowej, na osi wjazdu do zespołu czworak z 2 poł. XIX w., konstrukcji szachulcowej z wypełnieniem ceglany, na rzucie prostokąta, parterowy z wysokim użytkowym poddaszem, przykryty wysokim dachem dwuspadowym. Przeprowadzane bieżące naprawy i remonty zmieniły w części formę architektoniczną budynku.

Pałac oraz budynki mieszkalne i folwarczne stanowią własność prywatną.

MOZÓW

Wieś o średniowiecznej metryce, wzmiankowana w 1305 r. W 1404 r. stanowiła własność Mikołaja z Krzyżowej z rodu Wadowiczów. Od XVI w. była podzielona na dwa majątki rycerskie. Podział między dwóch właścicieli utrzymał się do XIX w. Wówczas właścicielami były rodziny: von Angern i von Bornsdorf. Ostatnimi właścicielami dóbr była rodzina von Wenzel.

We wschodniej części wsi zlokalizowane są pozostałości założenia dworsko-folwarcznego, powstałego na przełomie XVIII/XIX w. Obecnie całe założenie mocno zdegradowane. Z zabudowy dworskiej zachowała się tylko oficyna z pocz. XIX w., usytuowana na obszarze resztówki parku. Budynek murowany z cegły, parterowy na rzucie prostokąta, przykryty mansardowym dachem. Wejście w pseudoryzalicie na osi fasady. Elewacje przebudowane, ze zmianą wielkości i rozmieszczenia otworów okiennych.

OKUNIN

Wieś posiada średniowieczną metrykę. Dobra rycerskie, których właścicielem był Asmus von Troschke, wymieniane są w 1553 r. Od końca XVII do połowy XVIII wieku należały do rodziny von Knobelsdorff. Od 1753 r. do zakończenia II wojny światowej stanowiły własność rodu von Zimmermann. Na przełomie XVIII i XIX w. wzniesiono we wschodniej części wsi dwór, który pierwotnie stanowił jeden z głównych elementów założenia folwarcznego, zakomponowanego wokół nieregularnego pięciobocznego podwórza gospodarczego. Od południowego wschodu do dworu

przylega niewielki park krajobrazowy, założony wzdłuż strumienia.

Dwór klasycystyczny z ok. 1800 r., murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty wysokim dachem mansardowym. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, z mocno wysuniętym piętrowym ryzalitem na osi fasady. W końcu XIX w. dobudowano poprzeczne, szersze, parterowe skrzydło od północy, nakryte dachem płaskim z papy, a na jego styku ze ścianą starszej części znajdują się dwa wysokie, ozdobne kominy. Elewacje ze skromnym detalem architektonicznym, zasłonięte przez gęsto rosnące krzewy wokół. W budynku nie przeprowadzono remontów od 1945 r., obecnie w ruinie. W bardzo złym stanie jest również park. Obiekty stanowią własność prywatną.

POMORSKO

Pierwsza wzmianka źródłowa o miejscowości pochodzi z 1308 r., w 1409 roku występuje jako *Pomorcze*, a w 1469 jako *Pomorzicze*. Po przyłączeniu w końcu XV w. do Brandenburgii, jej niemiecka nazwa brzmiała *Pommerzig*. Jako pierwszy właściciel majątku jest wymieniany w 1565 r. ród von Leslav, po nim rodzina von Kalckrenth władająca majątkiem do 1726 r. Kolejnymi włodarzami była rodzina von Schmettow, która wybudowała w południowo-wschodniej części wsi pierwszą siedzibę. Ostatni przedwojenni właściciele z rodu von Dammnitz utracili majątek na rzecz Rzeszy niemieckiej, który w czasie II wojny światowej zajmowała jednostka pomocnicza Wehrmachtu. Po wojnie pałac zajmowała polska jednostka wojskowa, w 1961 r. został wyremontowany i adaptowany na szkołę. Wówczas skrócono od zachodu jego południowe skrzydło.

Po południowej stronie pałacu, po północnej stronie głównej bramy wjazdowej, znajduje się parterowa oficyna z końca XVIII w., murowana, na planie wydłużonego prostokąta, nakryta wysokim dachem dwuspadowym z naczółkami, obecnie wydzielony z posesji pałacowej prywatny budynek mieszkalny. Naprzeciw oficyny, po stronie północnej znajduje się budynek mieszkalny, z 2 poł. XIX w., ceglany, piętrowy, z płaskim dachem oraz budynek gospodarczy. Po wschodniej stronie pałacu znajduje się park.

Pałac wzniesiony w 1 poł. XVIII w., ok. 1870 r. pałac został gruntownie przebudowany, przyjmując obecny kształt architektoniczny. Kolejną przebudowę przeprowadzono na przełomie XIX i XX w. Budynek murowany, założony na planie prostokąta z dobudowanymi do krótszych boków aneksami, występującymi przed lico korpusu głównego. Plan wzbogacają szerokie schody od frontu oraz ulokowana od strony parku drewniana weranda. Bryła pałacu rozczłonkowana, zróżnicowana gabarytowo. Część główna częściowo podpiwniczona, piętrowa z wysokim poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym z frontem w zachodniej ścianie. Skrzydło południowe w części zachodniej – dwupiętrowe o płaskim dachu, z trójkondygnacyjną, cylindryczną wieżą. W części wschodniej – parterowe z tarasem. Skrzydło północne parterowe z płaskim dachem i

tarasem we wschodniej partii. Elewacje z bogatym detalem architektonicznym. Obiekt przeznaczony na cele oświatowe – gimnazjum. Zagospodarowany dziedziniec i teren wokół szkoły. W 2010 r. wymieniono dachy oraz założono nową instalację odgromową. Obiekt utrzymany generalnie w dobrym stanie. Odnowienia wymagają elewacje.

Park o powierzchni ok. 6,5 ha, założony w XVIII w., przekształcony i powiększony w XIX w. Park zachował się w swoich historycznych granicach, z zachowanymi w większości alejami, drogami ogrodowymi, groblami, z dominującymi gatunkami drzew rodzimych, wśród których najliczniej występują dęby szypułkowe – w tym 3 egzemplarze pomnikowe, graby pospolite - aleja grabowa prowadzi z pałacu do brzegu Odry, lipy drobnolistne, buki, świerki, olsze czarne. Do pałacu wiedzie środkiem przedpałacowego dziedzińca droga wjazdowa, obsadzona po obu stronach nielicznymi kasztanowcami białymi, stanowiącymi pozostałość dawnej alei. Po wschodniej i południowej stronie pałacu znajduje się ogród ozdobny o cechach barokowych, z obrzeżnie prowadzonymi ścieżkami, okolony z trzech stron kanałem wodnym zasilającym podłużny staw w południowo-zachodniej części założenia. W latach 2009-2010 w narożniku północno-zachodnim parku założono dwa boiska: wielofunkcyjne i piłkarskie typu Orlik. Park na bieżąco porządkowany. Właścicielem założenia pałacowo-parkowego jest gmina Sulechów.

SULECHÓW

Wśród historycznej zabudowy miasta, której najstarsze obiekty posiadają średniowieczną metrykę, a przeważają budynki z 2 poł. XIX w. i z przełomu XIX i XX w., do najcenniejszych zabytków należą:

Mury obronne, wzniesione w XIV w., otaczały wraz z fosą lokacyjne miasto owalnym pierścieniem. Zbudowane z kamienia polnego o nieregularnym układzie, na przełomie XV i XVI w. podniesiono je, nadbudowując murem ceglany. Obwarowania miejskie zaczęto rozbierać w końcu XIX wieku. Zachowane ich fragmenty, przy kilku ulicach, mają grubość od 40 do 90 cm –partie ceglane do ok. 1,2 m – mury kamienne oraz wysokość od 2,5 do 5 m. w miejscach nadbudowanych partii ceglanych z otworami strzelniczymi i resztkami krenelażu. Mury posiadały dwie bramy wjazdowe, od południa i północy, kolejne dwie powstały w XVIII w. Do obecnych czasów zachowała się tylko jedna, a przy niej spory odcinek muru. W okresie powojennym mury poddawane były remontom zabezpieczającym.

Brama Krośnieńska, zbudowana na zachodnim odcinku murów w 1704 r. w formie barokowej, murowana z cegły, tynkowana, przejazd bramny zamknięty półkolistym frontonem i flankowany zdwojonymi pilastrami o bazach jońskich. Brama zamknięta jest gzymsem z trzema gazonami i kulą zdobioną maskaronami, po obu stronach płaskorzeźbione kartusze: od strony wschodniej herb miasta w obramieniu akantu i draperii podtrzymywanej przez putta, z orłem w zwieńczeniu, a od

strony zachodniej orzeł brandenburski w polu obramowanym dekoracją akantowo-laurową, z koroną w zwieńczeniu. Obiekt połączony z fragmentami zachowanych murów. Brama w czasach powojennych na bieżąco naprawiana i remontowana.

Zamek z wieżą, powstał w 1 poł. XIV w. z fundacji książąt głogowskich, na miejscu wcześniejszego grodu, na niewielkim wzniesieniu, włączony w system obronny miasta (od strony południowej i północnej do zamku przylegają zachowane fragmenty murów obronnych). Trzyskrzydłowy budynek na przestrzeni wieków był przekształcany, w wiekach XV, XVI, XVIII i XIX w. W XIX wieku zburzono północną i wschodnią część zamku, wznosząc w tym miejscu nowe budynki. Do głównej budowli, będącej skrzydłem zachodnim dawnego zamku (w piwnicach skrzydła przetrwały czternastowieczne relikty), przylega od północy gotycka wieża, pierwotnie zwieńczona podwójnym hełmem z latarnią, w XVIII w. znacznie obniżona i nakryta dachem namiotowym. Przylegający do niej od południa barokowy budynek, założony na planie prostokąta, piętrowy, nakryty dachem dwuspadowym. Po zachodniej stronie wieży wznosi się zbór kalwiński, z którym zamek zespolony jest współczesnym łącznikiem. Po stronie północno-zachodniej znajduje się XIX-wieczny budynek. Zamek wzniesiony z kamienia i cegły. Bryła zachowanego skrzydła jest dwukondygnacyjna o wysokości 16,5 m z poddaszem użytkowym, przekryta stromym dachem dwuspadowym, krytym dachówką ceramiczną. Wieża murowana z kamienia polnego i cegły, wzniesiona na planie czworoboku, podpiwniczona, czterokondygnacyjna, o wysokości 24,4 m. Elewacje głównego korpusu są otynkowane, zwieńczone profilowanym gzymsem. Obiekt po pełnej renowacji, adaptacji i przebudowie oraz przywróceniu murom wieży gotyckiego wyglądu, w 2011 r. został przekazany na cele społeczno-kulturalne.

W czasie trwającej adaptacji zamku, zagospodarowano po wschodniej stronie zamku niewielkie założenie parkowe o regularnym układzie alejek parkowych, z odkrytym amfiteatrem, umiejscowionym na zboczu wzniesienia.

Zbór kalwiński - tzw. kościół zamkowy. Gmina kalwińska powstała w Sulechowie w 1683 r. za sprawą arian polskich, szlachciców Stanisława i Mikołaja Latałskich oraz szkockiego kaznodziei Andrzeja Malcolma. Kościół usytuowany w sąsiedztwie zamku, orientowany, zbudowany w latach 1752-1765, prace wykończeniowe w 1779 r. Obiekt wzniesiono na rzucie prostokąta, prezentuje późnobarokową formę architektoniczną. W jego korpus wbudowana od zachodu prosta w formie czterokondygnacyjna wieża, na rzucie kwadratu. W przyziemiu wieży główne wejście ujęte barokowym portalem z trójkątnym naczółkiem wypełnionym dekoracją rokokową. Korpus nakryty dachem trójspadowym, wieża czterospadowym, z dachówki ceramicznej. Fasady przeprute różnego rozmiaru i kształtu oknami oraz detalami architektonicznymi.

W latach 80. XX w. rozpoczęto przebudowę i remont obiektu, który przerwano, wykonano wówczas

łącznik z zamkiem i dach. W 2007 r. remont został wznowiony. Wnętrza zostały przebudowane na salę widowiskowo -projekcyjną i kawiarnię, zagospodarowano też bezpośrednie otoczenie kościoła wraz z iluminacją zewnętrzną. Zamek i kościół zamkowy stanowią własność gminną, użytkowane przez Sulechowski Dom Kultury.

Ratusz miejski wzniesiony na przełomie XV i XVI w., przebudowany w 2 poł. XIX w., usytuowany w centralnej części rynku starej części miasta. Pierwotny, drewniany z XIV w., spłonął. Odbudowany na tym miejscu murowany, został zniszczony w czasie pożaru miasta w 1633 r. Obecny neogotycki styl i kształt powstał w wyniku licznych zmian na przestrzeni wieków. Do dnia dzisiejszego zachowały się główne zręby murów oraz sklepień piwnicznych z okresu jego powstania. Budynek wzniesiony z cegły, na planie prostokąta. Trójkondygnacyjną bryłę przykrywa dach płaski, elewacje wieńczy attyka, co jest efektem przebudowy ratusza w 2 poł. XIX wieku. Zlikwidowano wówczas spadziste dachy i nadbudowano trzecią kondygnację z neogotyckim krenelażem, który w 1970 r. zastąpiono obecną, piaskowcową attyką. Do bryły głównej przylega od zachodu ośmioboczna wieża, zwieńczona smukłym hełmem z latarnią. Narożniki budynku wzmocniają przypory. W wyniku remontu przeprowadzonego w latach 1966-1973 wnętrze ratusza zostało przekształcone. W latach 1989-1991 zabezpieczono fundamenty, wymieniono elewację budynku i zagospodarowano teren wokół. Kolejne prace remontowe wewnątrz i zewnątrz ratusza, odwodnienie murów, a także nowe zagospodarowanie otoczenia przeprowadzono w 2009 roku. W budynku mieści się siedziba władz samorządowych.

Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, usytuowany w centrum miasta - jest najstarszą i najokazalszą świątynią w mieście. Wzniesiony około poł. XIV w., przebudowany gruntownie w 1488 r. Po najstarszym murowanym kościele pozostały granitowe fragmenty w murach obecnej budowli. W 1539 roku kościół od katolików przejęli protestanci, którzy zarządzali nim do roku 1945. Budowla halowa, wzniesiona na planie prostokąta, murowana z kamienia i cegły, trójnawowa, z pięciokondygnacyjną wieżą od strony południowej, wzniesioną w zamian zachodniej, zawałonej na skutek pożaru w 1557 r., której dolną część zachowano jako kruchtę. Wyodrębnione prezbiterium zamknięte trójbocznie, z przybudówkami od południa – wieża i od północy-zakrystia. W latach 1689-1690 postawiono przybudówki przy chórze i emporach, w 1884-1893 nadbudowano górną kondygnację wieży oraz przeprowadzono renowację i częściową rekonstrukcję wewnątrz i elewacji. Nawa główna i prezbiterium z zachowanymi sklepieniami gwiaździstymi. Korpus kościoła nakryty dachem dwuspadowym, ujętym dekoracyjnymi szczytami ze sterczynami, rozczłonkowanymi blendami. Nad prezbiterium dach dwuspadowy, przechodzący od wschodu w trójspadowy. Nad wieżą ośmospadowy, namiotowy. Dwukondygnacyjna kruchta nakryta dachem dwuspadowym. Elewacje nie są tynkowane, prezbiterium i nawy oszkarpowane. Elewacje wieży zdobione fryzami i gzymsami.

Renowacja wnętrza świątyni w latach 70. i 90. XX w., w 1991 r. pokryto dachy blachą miedzianą. Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Plebania, z 2 poł. XVIII w., znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Budynek wzniesiony na rzucie prostokąta, parterowy z użytkowym poddaszem, częściowo podpiwniczony, nakryty dachem mansardowym z lukarnami. Elewacje tynkowane. Obiekt po remoncie, w dobrym stanie technicznym.

Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, par. p.w. Św. Stanisława Kostki, położony na dawnym Przedmieściu Zielonogórskim. Wzniesiony na miejscu starszego, szachulcowego, na terenie dawnego cmentarza pietystów z XVIII w.

Wzniesiony w 1905 r. w stylu neogotyckim, murowany, jednonawowy korpus założony na planie prostokąta z węższym prezbiterium po północno-zachodniej stronie i wieżą od południowego wschodu, przy której klatka schodowa na planie koła. Do dłuższych boków nawy przylegają prostokątne aneksy. Po obu stronach prezbiterium przybudówki na rzucie prostokąta. Bryła złożona z kilku zestawionych ze sobą części, nakrytych odrębnymi dachami. Jednokondygnacyjna klatka schodowa nakryta dachem wielospadowym w formie ostrosłupa zwieńczonego kulą. Nad całością dominuje czterokondygnacyjna wieża zwieńczona wielobocznym hełmem w kształcie ostrosłupa z kulą i krzyżem w zwieńczeniu, krytym blachą. Ściany szczytowe prezbiterium i nawy zaakcentowane czworobocznymi sterczynami, nakrytymi jednospadowymi daszkami. Narożniki prezbiterium spięte uskokowymi przyporami. Elewacje kościoła, z licem ścian wykonanym w cegle, opracowane jednolicie pod względem dekoracji architektonicznej. Wnętrze nawy z trzech stron obiegają drewniane empory wsparte na filarach. W latach 80. XX w. prace remontowe w kościele i na terenie przykościelnym oraz dobudowa aneksów po obu stronach nawy. Na początku XXI w. na obiekcie położono nowe pokrycie z dachówki ceramicznej. W latach 2009-2010 odsłonięto we wnętrzach oryginalne tynki wraz z kolorystyką. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

Zespół szkolny „Pedagogium” i park szkolny. Zespół szkolno-parkowy znajduje się w południowej części miasta. Obecnie mieści się tu Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie, której budynki położone są po obu stronach ul. Armii Krajowej. Po stronie zachodniej, na powierzchni 2,64 ha znajduje się park, budynek rektoratu wzniesiony w 1909 r. oraz budynek dydaktyczno-administracyjny z 1819 r. i cmentarz, na którym spoczął w 1739 r. zmarły założyciel sierocińca, który dał podwaliny pod zespół szkolny, Siegmund Steinbart. Po wschodniej stronie ul. Armii Krajowej znajduje się budynek alumnatu z 1880 r., dom mieszkalny i sala gimnastyczna. Pierwotne budynki szachulcowe nie zachowały się.

Park szkolny, założony w końcu XIX w. o charakterze krajobrazowym, obecnie użytkowany i zagospodarowany teren o charakterze rekreacyjnym, z ciekawą obwodnicową kompozycją dróg –

droga główna okalająca park łączy krótsze, drogi, dzieląc park na mniejsze części. Na zapleczu budynku dzisiejszego rektoratu znajdował się ogród botaniczny. Jego reliktem jest mały zbiornik wodny oraz aklimatyzowane drzewo – miłorząb dwuklapowy.

W latach 70. XX w. układ parku został zniekształcony, a w 2012 r. drzewostan częściowo zniszczony przez trąbę powietrzną. Wśród drzew wyróżniają się: buk pospolity czerwony, sosna wejmutka, lipy, modrzew, lipa amerykańska oraz drzewa pomnikowe: dęby szypułkowe, klon pospolity, jesion wyniosły i miłorząb. Park z zachowanym przy budynku mieszkalnym nr 46 fragmentem zabytkowego muru ceglanego z brama wjazdową i furtką ujętą słupkami, dalej ogrodzenie z współczesnych płyt betonowych i przęseł z siatki, wyposażony w elementy małej architektury, z wytyczonymi współcześnie alejkami i znacznych rozmiarów placem na cele kulturalne, przed rektorem z założonym przez studentów ogrodem kwiatowym, jest na bieżąco pielęgnowany.

W 1719 r. z przekształcenia Domu Sierot, utworzonego w 1677 r. przez igielnika Siegmunda Steinbarta, powstała placówka szkolnictwa elementarnego. W 1766 r. na podstawie przywileju króla pruskiego Fryderyka II przekształcona w akademickie gimnazjum o nazwie "*Królewskie Pedagogium*", funkcjonujące do 1944 r. Przez wiele lat szkołą kierowały rodziny Steinbartów i Hanow. W budynkach dawnego pedagogium po wojnie utworzono Liceum Pedagogiczne, przekształcone później w Studium Nauczycielskie. W roku 1991 r. w obiektach szkolnych uruchomiono Wyższą Szkołę Administracji Zawodowej, przekształconą w 2001 r. w Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Sulechowie.

Alumnat, ob. budynek dydaktyczny, przy ul. Armii Krajowej 48, położony po jej wschodniej stronie, monumentalny budynek wzniesiony w 1880 r. z cegły, nieotynkowany. Wieloboczny rzut budynku w stylu historyzmu tworzą trzy przyległe do siebie wydłużone prostokąty, wszystkie z ryzalitami. Bryła rozczłonkowana, podpiwniczona, trzykondygnacyjna, nakryta odrębnymi, wielospadowymi dachami, krytymi obecnie blachą. Zachodni ryzalit części środkowej i zachodnie ściany skrzydeł bocznych zwieńczone okazałymi szczytami. Elewacje akcentowane przez gzymsy, barwne fryzy ceramiczne i pasy ciemniejszej cegły. W 2001 r. budynek adaptowany na cele uczelni, w latach 2003 – 2005 wymieniono stolarkę okienną, osuszono i zabezpieczono fundamenty, przebudowano układ i nawierzchnię dziedzińca.

Sala gimnastyczna, obiekt nr 47, wzniesiony pod koniec XIX w., po północnej stronie alumnatu, niewielki, parterowy, na rzucie prostokąta, wzbogacony niższymi aneksami od zachodu i północy oraz blaszaną przybudówką od południa. Przykryty dachem dwuspadowym z blachy. Elewacje, z fasadą od strony zachodniej, wykonane z cegły licówki.

Szkoła, ob. Instytut Politechniczny PWSZ, przy ul. Armii Krajowej 50, wzniesiony w 1819 r. z cegły na fundamentach z kamienia, otynkowany, dachy kryte dachówką ceramiczną. Architekturę

budynku cechuje eklektyzm z przewagą form nawiązujących do baroku i klasycyzmu. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, z szerokim pseudoryzalitem części środkowej zachodniego boku i odpowiadającym mu ryzalitem boku wschodniego. Do części ryzalitu przylega prostokątny aneks. Bryła zwarta, trójkondygnacyjna, z wysokim poddaszem, częściowo podpiwniczona, nakryta wysokim dachem czterospadowym. Przylegający od wschodu parterowy aneks zwieńczony tarasem. Remont generalny i adaptacja na cele PWSZ w latach 2002-2004.

Szkoła ob. budynek rektoratu i dydaktyki, przy ul. Armii Krajowej 51, wzniesiony w 1909 r., murowany z cegły, otynkowany. Rzut na planie podkowy z przedłużonym o dobudówkę skrzydłem północnym, z lekko wysuniętymi ryzalitami po bokach wschodnim i zachodnim skrzydła głównego. Bryła z czterech zróżnicowanych gabarytowo członów zestawionych do siebie prostopadłe, dwukondygnacyjnych, z okazałym cokołem, podpiwniczonych, nakrytych wysokimi dachami z lukarnami. Środkowa partia skrzydła wschodniego wyniesiona o dwa metry ponad pozostałe. Po wojnie od strony zachodniej południowego skrzydła budynku dobudowano aneks, kryty papą. Elewacja frontowa z pięcioosiowym ryzalitem. Budynek w 2002 r. został poddany gruntownej modernizacji z zachowaniem historycznej elewacji.

Dom mieszkalny w zespole szkolnym przy ul. Armii Krajowej 46. Budynek wzniesiony w 4 ćw. XIX w. z czerwonej cegły, na planie kwadratu. Bryłę tworzą trzy parterowe człony czworoboczne, zróżnicowane wysokością, wszystkie nakryte wysokimi dachami dwuspadowymi. Elewacje o licu ceglanym, dekorowane pasmami ciemniejszych cegieł. Elewacja frontowa z wysokim trójkątnym szczytem. Budynek remontowany na bieżąco, utrzymany w dobrym stanie.

Wieża ciśnień, przy ul. 31 Stycznia, zlokalizowana wśród zabudowy miejskiej. Zbudowana w 1904 r., z cegły klinkierowej w kolorach żółtym i czerwonym, z której uformowany jest również detal architektoniczny. Budynek w kształcie grzyba, którego trzon wzniesiony na planie koła, wzmocniony jedenastoma stalowymi obejmami, podtrzymuje zbiornik wodny. Nad wejściem znajduje się XIX-wieczny herb Sulechowa. Wieża pełniła swoją funkcję do lat 70. XX w. Obecnie wymaga zagospodarowania. Stanowi własność gminy Sulechów.

Domy mieszkalne zlokalizowane przy ulicach: Armii Krajowej, Brama Piastowska, Handlowa, Łukasiewicza, al. Niepodległości, Okrężna, plac Ratuszowy, Sikorskiego, 31 Stycznia, Szkolna, Jana Pawła II, Wielkopolska, Żeromskiego, Żwirki i Wigury. Na terenie miasta, mimo znacznych zniszczeń wojennych, zachowała się historyczna zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo – usługowa, wśród której do najcenniejszych należy kilkadziesiąt budynków, usytuowanych głównie w centrum i przy jednej z najbardziej reprezentacyjnych ulic na przełomie XIX i XX w., łączącej centrum z ówczesnie nowo powstałym dworcem kolejowym, obecną Aleją Niepodległości, gdzie zlokalizowane są budynki np. dawnego szpitala, urzędu ziemskiego i powiatowego, prywatnej szkoły. Zabudowa występuje w

postaci zwartej szczytowej i kalenicowej. Są to domy i piętrowe, klasycystyczne kamienice czynszowe oraz wtopione w zielen budyńki o charakterze willowym, prezentujące architekturę eklektyczną i secesyjną, z dość bogatym detalem architektonicznym - pilastry, tympanony, boniowania, opaski okienne czy zdobione motywami stylizowanych roślinności, zwłaszcza w partiach fasad. Przeważają budyńki murowane z cegły, tynkowane, założone na planie prostokąta lub zbliżone do kwadratu, z ryzalitami, ozdobnymi szczytami, o urozmaiconych gabarytach i formach, nakryte dachami głównie dwuspadowymi z dachówki ceramicznej, czasami mansardowymi, zbudowane w 2 poł. XIX w., przełomie XIX/XX w. i na początku XX w., kilka posiada XVIII-wieczną metrykę np. szachulcowy budynek gminy ariańskiej przy ul. Szkolnej 5, kamienica przy pl. Ratuszowym 7 czy ul. Handlowej 5. Niektóre budyńki wyróżniają się ciekawym ogrodzeniem np. secesyjnym, żeliwnym na ceglanej podmurówce czy zabudową gospodarczą – np. willa nr 30 przy Al. Niepodległości, również sama prezentująca ciekawą formę dawnego zamku z cylindryczną wieżą, bądź dobudówkami np. w formie wielobocznnej werandy – willa przy ul. 31 Stycznia nr 35. Stany techniczne obiektów w większości są dobre i średnie, przeprowadzane remonty i naprawy na bieżąco, niektóre po remoncie generalnym.

Do rejestru zabytków wpisane są również dwie aleje:

Aleja lipowa, przy drodze Sulechów – Krężyły, założona w 2 poł. XIX w. Bardzo przetrzebiony drzewostan, praktycznie w stanie szczytkowym. Wymaga przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych.

Aleja lipowo – klonowo - kasztanowcowa, przy drodze Sulechów – Skąpe, założona na przełomie XIX/XX, o długości ok. 16 km. Zaczyna się w Sulechowie przy torach kolejowych i wiedzie do pierwszych zabudowań miejscowości Skąpe. Znacznie przetrzebiona w 2007 r., po wielu interwencjach w jej obronie, objęta ochroną konserwatorską i zinwentaryzowana. Obecnie porasta przy niej ponad 1400 drzew, wśród których przeważają lipy – ok. 960 sztuk w wieku od 70 do 100 lat, ponad 200 sztuk kasztanowców w przedziale wieku 80-90 lat. Najstarsza część alei obsadzona jest ok. 270 drzewami klonu jawora i klonu pospolitego w wieku 110-120 lat, z najstarszym drzewem w całej alei – egzemplarzem klonu jawora w wieku około 170 lat. Występują też pojedyncze dęby, jesiony wyniosłe, brzozy pospolite i topole kanadyjskie. Ostatnimi laty przeprowadzono cięcia sanitarne i oczyszczono drzewa z posuszu.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Sulechów nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym

planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie i pałacowe. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Momentem wszak najistotniejszym są możliwości finansowania prac przy obiektach

zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi, gdzie często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT. Jest ona narzędziem diagnostycznym, opartym o zestawienie takich cech jak: Strengths – silne strony, Weaknesses – słabe strony, Opportunities – szanse, Threats – zagrożenia.

MOCNE STRONY:

- położenie gminy przy głównych szlakach komunikacyjnych pogranicza zachodniego kraju,
- dogodne połączenie ze stolicą województwa – Zieloną Górą,
- położenie na obszarze o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
- zachowany średniowieczny układ urbanistyczny miasta,
- zachowane elementy krajobrazu kulturowego w postaci układów ruralistycznych,
- bardzo dobry stan zachowania zabytkowych budynków użyteczności publicznej w mieście,
- licznie zachowane obiekty sakralne i pałacowo-parkowe,
- zaktualizowana gminna ewidencja zabytków,
- dobre warunki dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki w obiektach zabytkowych,
- licznie zachowane elementy nadodrzańskiej linii fortyfikacyjnej zwanej „Pozycją Środkowej Odry”,
- bogactwo i różnorodność kultury w obrębie gminy, która łączy różne tradycje regionalne, narodowe i religijne,
- wzrost nakładów finansowych w obrębie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

SŁABE STRONY:

- brak świadomości społecznej znaczenia opieki nad zabytkami,
- brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy,
- niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej,
- mały procent obszarów chronionych na terenach wiejskich,
- samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych,
- zbyt mała skuteczność w egzekucji samowoli i odstępstw od obowiązujących przepisów,
- brak planów i środków na zagospodarowanie nieczynnych cmentarzy ewangelickich,

- brak wiedzy na temat źródeł i sposobów pozyskiwania środków na odnowę obiektów zabytkowych wśród właścicieli,
- mała popularyzacja wiedzy o wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz idei ochrony zabytków na terenie gminy,
- niepełne wykorzystanie walorów turystycznych gminy,
- niemal całkowita wymiana ludności po 1945 r. skutkująca gwałtownym zerwaniem ciągłości kulturowej,
- brak pełnego rozeznania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

SZANSE:

- możliwość pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków z różnych źródeł,
- rosnąca rola samorządu lokalnego w systemie ochrony i opieki nad zabytkami,
- wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości,
- włączenie dziedzictwa kulturowego w obieg gospodarczy,
- wzrost wartości zabytku jako produktu turystycznego,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych nastawionych na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego,
- wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków,
- adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji,
- edukacja w kierunku poszanowania zabytków i ich prawidłowej ochrony,
- współpraca międzyregionalna i międzynarodowa na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami,
- uwzględnienie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w strategiach i planach rozwoju miasta i wsi,
- wzrost świadomości społeczności lokalnych skutkujący budzeniem się potrzeby upamiętnienia poprzednich pokoleń,
- przypisanie właściwej rangi problematyce ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych,
- promocja produktów tradycyjnych i regionalnych, wpisanie ich w działania na rzecz potencjału turystycznego,
- wzmocnienie tożsamości lokalnej i regionalnej, aktywizacja społeczności lokalnych.

ZAGROŻENIA:

- brak wystarczających środków finansowych na prace konserwatorskie i remontowe przy obiektach zabytkowych,
- nieprofesjonalnie prowadzone remonty i adaptacje wnętrz przy użyciu

materiałów nie zawsze korespondujących z zabytkowym charakterem,

- brak koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, głównie zabudowy pofolwarcznej, powodujący ich degradację,
- dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji założeń pałacowo-folwarcznych,
- postępująca likwidacja pozostałości po dawnych cmentarzach, której skutkiem jest zacieranie historii miejsc,
- degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązującej do charakteru regionu,
- brak świadomości społecznej wartości historycznych założeń parkowych,
- niedostatecznie rozwinięta edukacja na temat wielonarodowego dziedzictwa historycznego regionu,
- brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- zanikanie kultury wiejskiej w obliczu globalizacji kulturowej,
- znaczne rozproszenie jednolitych grup kulturowych,
- słabe zaangażowanie młodszych pokoleń w kultywowanie tradycji.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Dla gminy Sulechów ewidencję zabytków nieruchomości wykonano w 2010 r.

W roku 2015 dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomości. Wykonano karty adresowe obiektów zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Będzie ona podlegała okresowej aktualizacji, w porozumieniu z konserwatorem zabytków, polegającej na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących, gruntownie przebudowanych, które utraciły cechy zabytkowe oraz zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony. Gminna ewidencja będzie uzupełniana o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2016 r., zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta

będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych,
- prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Sulechów” na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- organizacja gminnego konkursu na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,

- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr 0007.206.2012 Rady Miejskiej w Sulechowie z dnia 19 czerwca 2012 r.
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych założeniach zieleni (parki, cmentarze) w ramach programu aktywizacji osób bezrobotnych,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.

11.5. Obiekty będące własnością Gminy

Oprócz zadań związanych z szeroko pojętą ochroną zabytków, zadaniem Gminy, w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest opieka nad zabytkami, których jest właścicielem, co wiąże się ze zwiększonym obowiązkiem dbania o ich należyty stan zachowania.

Najcenniejsze obiekty, wpisane do rejestru zabytków, na terenie miasta będące własnością Gminy Sulechów utrzymane są w bardzo dobrym stanie; ratusz, brama krośnieńska, mury obronne, dawny zbór kalwiński, zespół zamkowy. Należy tu podkreślić, że za prace związane z remontem i adaptacją zamku Gmina Sulechów została uhonorowana nagrodą Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków „Lubuskie Konserwacje 2012”.

W dobrym stanie, na bieżąco remontowany jest pałac w Kruszynie (dach, elewacje). Systematyczne prace remontowe prowadzone są również w obiektach szkolnych; pałace w Bukowie i Pomorsku. Podjęte zostaną działania związane z remontem elewacji pałaców. W pierwszym etapie wykonana zostanie ekspertyza techniczna dotycząca stanu obiektów i zakresu niezbędnych do wykonania prac.

Gmina Sulechów zakłada wydzielenie określonych kwot na coroczne utrzymanie obiektów, tak w zakresie ich estetyki jak i potrzeb technicznych. Zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo corocznie konstruowanym budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na poszczególne zadania.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanego zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Sulechów wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli zabytków).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów,

prowadzonych pracach konserwatorskich i remontowych,

- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Sulechowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach stanowiących własność Gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa

kulturowego,

- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy **zabytkach wpisanych do rejestru zabytków** mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, art. 71-83). Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: www.mkidn.gov.pl

2. Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Lubuski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: www.lwkz.pl

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego określone zostały w Uchwale Nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r.

Witryna internetowa: www.lubuskie.pl

MINISTERSTWO
INFRASTRUKTURY
I ROZWOJU

4. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: www.wfosigw.zgora.pl

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.